Journal of Religion and Law

Online ISSN: 3092-6041

Journal Homepage: https://qjrl.ir/

Women's Sports: Examining Jurisprudential Foundations, Evaluating Policy, and Proposing a Legislative Framework

Ali Tajbakhsh[1]

1. Researcher, Cultural and Social Department, Islamic Research Center of the Islamic Consultative Assembly, Qom, Iran, Email: dr.tajbakhsh@yahoo.com

Article Info

Article Type:

Research Article

Article history:

Received: 3 August 2025

Revised: 1 September 2025

Accepted: 16 September 2025

Published:17 October 2025

Keywords:

sports jurisprudence,
women's sports,
primary and secondary rulings,
the lā ḍarar principle,
hijab,
minṭaqat al-farāgh,
islamic government.

ABSTRACT

With the growing participation of women in the field of sport, fundamental questions have arisen concerning Islamic jurisprudence and its relationship with public policymaking and legislation. This study was conducted with the aim of systematically explicating the jurisprudential ruling on women's sports and presenting a practical framework for governance and legislation within the Islamic system. Employing a descriptive-analytical method, the present study seeks, by distinguishing between the "primary ruling" (al-ḥukm al-awwalī), which pertains to the intrinsic nature of an act, and "secondary rulings" (al-aḥkām al-thānawiyya), which concern circumstances and supervening legal titles, to reconsider the capacities of Islamic jurisprudence in addressing the issue of women's sports. The findings indicate that, under the primary ruling and based on principles such as the principle of permissibility (aṣālat al-ibāḥa) and the principle of exoneration (aṣālat al-barāʾa), women's participation in sports is not merely permissible but, in certain cases, possesses Sharʿi preference. Jurisprudential challenges arise under secondary legal titles, such as the absence of appropriate standards of dress, challenges relating to sports-related interactions, limitations on the development of women's sporting disciplines, and the issue of the husband's permission in relation to male qiwāma and management within the family; under particular circumstances, these titles may qualify or temporarily restrict the primary ruling of permissibility. In the field of women's sports, the Islamic government has a role that extends beyond prohibiting unlawful acts and must actively engage in providing the necessary foundations, legislation, supervision, and cultural development. The establishment of dedicated and safe sports infrastructure, the design and production of Islamic-standard sportswear, and the training of female technical and executive personnel constitute among the most important constitutive duties of the state. In the area of legislation and supervision, the formulation of technical regulations to reduce harm, the assurance of the conformity of regulations with Sharʿi standards, and the supervision of the Guardian Council guarantee physical well-being and compliance with Sharʿi principles. Furthermore, jurisprudential institution-building through the establishment of a National Sports Jurisprudence Council, the training of administrators, the promotion of a sound sports culture, and the development of appropriate role models of Muslim women athletes shape the state's strategic and guiding role. While guaranteeing women's legitimate right to benefit from sports, this approach constitutes an effective step toward the realization of the Islamic-Iranian way of life emphasized in the Statement of the Second Phase of the Islamic Revolution and toward active, comprehensive, and intelligent opposition to the promotion of the Western way of life, as expressly stipulated in the seventh recommendation of that Statement, and is regarded as an effective step on the path toward the construction of a new Islamic civilization.

Cite this article: Tajbakhsh, A. (2025). Women's Sports: Examining Jurisprudential Foundations, Evaluating Policy, and Proposing a Legislative Framework. *Journal of Religion and law ,49* (13),1-33.
https://doi.org/10.22034/qjrl.2026.387.1064

© The author(s) retain the copyright.

DOI: https://doi.org/10.22034/qjrl.2026.387.1064

Publisher: Islamic Research Center of Parliament of I.R.IRAN.

Extended Abstract

The expanding participation of women in sports has transformed sport from an individual or recreational activity into a multidimensional phenomenon with cultural, social, economic, legal, and political implications. In the Islamic Republic of Iran, this development raises a fundamental question concerning the relationship between women's sports, Islamic jurisprudence, public policy, and legislation. The issue is particularly significant in light of the objectives of Islamic civilization-building and the realization of an Islamic-Iranian lifestyle. The central problem addressed in this study is therefore how the jurisprudential status of women's sports can be determined and how, on that basis, an appropriate policy and legislative framework can be developed that protects women's health and dignity while preventing the commodification of women and preserving Islamic values.

The study adopts a descriptive-analytical method and distinguishes between the ḥukm awwalī (primary ruling), which concerns the intrinsic character of an act, and aḥkām thānawīyah (secondary rulings), which arise from contingent circumstances and secondary considerations. It also treats contemporary sport as a mustahdathah (emerging issue), emphasizing that the modern concept of sport cannot simply be identified with the term riyāḍah in classical religious texts. Many contemporary sporting activities either did not exist in their present form during the periods of the Prophet, the Imams, and earlier Imami jurists, or were not understood as sport in the contemporary institutional sense. Consequently, determining their jurisprudential status requires dynamic ijtihād (juristic reasoning) based on general legal principles, the objectives of the Sharīʿah, and the requirements of Islamic governance rather than merely searching for historical textual equivalents.

The findings indicate that women's sports, considered in itself and in women-only settings, is fundamentally permissible and, in some circumstances, religiously recommended. The Qurʾān provides support for the desirability of physical strength through the account of Ṭālūt, in which physical capacity is presented alongside knowledge as a criterion of competence. Qurʾānic narratives concerning recreation, competition, and the physically demanding activities of the daughters of Shuʿayb also provide, through taqrīr (implicit approval), support for the permissibility of physical activity, provided that standards of modesty and chastity are observed. The principle of iʿdād al-quwwah (preparation of strength), derived from Qurʾān 8:60, is likewise interpreted as extending to contemporary forms of physical preparation where they contribute to bodily capability and defensive readiness.

The Sunnah reinforces this conclusion by emphasizing physical strength, encouraging the teaching of swimming and archery, and recording the Prophet's approval and organization of competitive activities such as wrestling and horse racing. At the same time, the traditions indicate that legitimate competition is subject to rules of fairness, technical order, and ethical conduct. The study therefore distinguishes purposeful and beneficial sport from lahw bāṭil (vain or impermissible amusement). Rational considerations also support the desirability of sport because physical health constitutes an important means for fulfilling religious, familial, and social responsibilities. Where no specific prohibition exists, the aṣl al-ibāḥah (presumption of permissibility) and aṣl al-barāʾah (presumption of exemption from an unproven obligation or prohibition) further support permissibility.

The primary ruling, however, does not mean that every sporting practice is unrestricted. The study identifies several secondary jurisprudential challenges. The first concerns Islamic dress. Although the dominant Imami view requires women to cover the body before non-maḥrams except for the face and hands, many standard international sports uniforms fail to satisfy even the minimum requirements of Islamic dress. The prohibition of tabarruj (display or adornment intended to attract attention) further means that merely covering the skin is insufficient when

clothing reveals bodily contours. The study therefore identifies the absence of sport-specific Islamic dress standards as a major regulatory gap and proposes technical protocols developed jointly by jurists and sports specialists.

The second challenge concerns women's participation in public spaces in the presence of non-maḥram men. The study finds no basis for an absolute prohibition on women's social presence before non-maḥrams. Rather, permissibility is conditioned upon observance of Islamic dress, avoidance of tabarruj, prevention of prohibited looking, and the absence of mafsadah (harmful or corrupting consequences). Contemporary fatwas are categorized into three approaches: avoidance of women's sport before non-maḥram men, conditional prohibition where mafsadah, raybah (suspicion or sexual temptation), or stimulation occurs, and conditional permissibility where Islamic requirements are observed.

A third challenge involves gender interaction, particularly physical contact with non-maḥrams and harmful forms of gender mixing. Direct physical contact is treated as impermissible except in recognized exceptional circumstances. This creates practical difficulties in coaching, medical examinations, judging, award ceremonies, and mixed international competitions. The study argues that international professional requirements do not automatically constitute iḍṭirār (necessity). Where lawful alternatives exist, the secondary rule of necessity cannot be expanded to override established prohibitions. Instead, sports diplomacy, regulatory reform, women's coaching and medical staff, and redesigned competition procedures should be pursued.

A fourth challenge concerns high-risk and contact sports. Drawing on the jurisprudential rule of lā ḍarar wa-lā ḍirār (no harm and no reciprocating harm), the study maintains that sports involving substantial and foreseeable bodily injury may fall outside the scope of primary permissibility. It distinguishes between dangerous/contact sports and non-contact sports and examines the limited effect of consent, assumption of risk, and agreements excluding liability. Consent to participate in a competition does not amount to consent to serious injury or waiver of rights arising from grave bodily harm. The study consequently proposes three policy categories for women's high-risk sports: absolute prohibition, conditional permissibility following modification of rules and safety measures, and permissibility where risks remain customary and compatible with Islamic dress and safety requirements.

The fifth challenge concerns family law, particularly the husband's permission for a married woman to leave the marital home. The study presents the dominant Imami position that non-obligatory departure generally requires the husband's permission, while noting an alternative view that limits this requirement to circumstances conflicting with the husband's marital rights. The distinction becomes especially significant between ordinary recreational sport and professional or championship-level sport requiring travel and training camps. The study identifies conditions incorporated into the marriage contract, general prior consent, and the rules of lā ḍarar and lā ḥaraj (no harm and no undue hardship) as mechanisms for addressing this tension.

Finally, the study argues that the Islamic government has a positive institutional responsibility rather than merely a prohibitory one. Through the doctrines of fixed and variable rulings, Manṭaqat al-Farāgh (the sphere in which no specific obligatory legislation has been prescribed), and the principle of maṣlaḥah (public interest), the government may regulate the organizational dimensions of women's sports while remaining bound by fixed Sharīʿah norms. Its responsibilities include establishing safe women-only facilities, developing Islamic standardized sportswear, training female coaches, judges, managers, and medical personnel, regulating technical and safety standards, ensuring conformity with Sharīʿah, and establishing a national jurisprudential sports council. The study also emphasizes the role of the Guardian Council, sports diplomacy, managerial education, and media policies promoting ethical sportsmanship, dignity, forgiveness,

and an appropriate model of the Muslim female athlete.

The study concludes that women's sports are intrinsically permissible and may possess religious desirability, but their concrete forms can be restricted by secondary considerations relating to dress, gender interaction, physical harm, public morality, and family rights. Accordingly, the appropriate response is not the elimination of women's sports but the jurisprudential and institutional reconstruction of their conditions. Such an approach can reconcile women's participation in public, championship, and professional sports with Islamic legal requirements while providing a framework for the realization of the proposed model of the Muslim woman as an active, dignified, capable, and socially and civilizationally influential figure.

دین و قانون

شاپا الکترونیکی: ۳۰۹۲-۶۰۴۱
وبگاه مجله: https://qjrl.ir/

ورزش بانوان: بررسی مبانی فقهی، ارزیابی سیاستی و ارائه چارچوب قانون‌گذاری

علی تاج بخش✉

پژوهشگر گروه فرهنگی و اجتماعی مرکز تحقیقات اسلامی مجلس، قم، ایران dr.tajbakhsh@yahoo.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقالهٔ پژوهشی

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۲
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۵
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۲۵

کلیدواژه‌ها:
فقه ورزش،
ورزش بانوان،
حکم اولیه و ثانویه،
قاعده لاضرر،
حجاب،
منطقةالفراغ،
حکومت اسلامی.

چکیده

با گسترش روزافزون مشارکت زنان در عرصه ورزش، پرسش‌های بنیادینی در حوزه فقه اسلامی و نسبت آن با سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری عمومی پدید آمده است. این پژوهش با هدف تبیین نظام‌مند حکم فقهی ورزش بانوان و ارائه چارچوبی عملی برای حکمرانی و قانون‌گذاری در نظام اسلامی انجام شده است. تحقیق حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی – تحلیلی، می‌کوشد با تفکیک میان «حکم اولیه» ناظر به ذات فعل و «احکام ثانویه» ناظر به شرایط و عناوین عارضی، ظرفیت‌های فقه اسلامی را در مواجهه با مسئله ورزش زنان بازخوانی نماید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ورزش بانوان در حکم اولیه، با استناد به اصولی همچون اصل اباحه و برائت، نه‌تنها جایز است؛ بلکه در مواردی رجحان شرعی دارد. چالش‌های فقهی ذیل عناوین ثانویه‌ای چون فقدان استانداردهای متناسب پوشش، چالش تعاملات ورزشی، محدودیت توسعه رشته‌های ورزشی بانوان و مسئله اذن زوج در نسبت با قوّامیت و مدیریت مرد در خانواده بروز می‌یابد؛ عناوینی که می‌توانند در شرایط خاص، حکم جواز اولیه را مقید یا موقتاً محدود سازند. حکومت اسلامی در حوزه ورزش بانوان، نقشی فراتر از منع محرمات دارد و باید به‌صورت فعال در زمینه بسترسازی، قانون‌گذاری، نظارت و فرهنگ‌سازی وارد شود. ایجاد زیرساخت‌های ورزشی اختصاصی و امن، طراحی و تولید لباس‌های ورزشی اسلامی، استاندارد و تربیت کادر فنی و اجرایی زن از مهم‌ترین وظایف تأسیسی دولت است. در بخش قانون‌گذاری و نظارت، تدوین مقررات فنی برای کاهش آسیب، تضمین انطباق مقررات با موازین شرعی و نظارت شورای نگهبان، سلامت جسمانی و رعایت اصول شرعی را تضمین می‌کند. علاوه بر این، نهادسازی فقهی از طریق تشکیل شورای فقهی ورزش کشور، آموزش مدیران و ترویج فرهنگ صحیح ورزش و الگوسازی مناسب زن ورزشکار مسلمان، نقش راهبردی – ارشادی دولت را شکل می‌دهد این رویکرد، ضمن تضمین حق مشروع زنان برای بهره‌مندی از ورزش در راستای تحقق سبک زندگی اسلامی – ایرانی موردتأکید بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی و مقابله فعال، همه‌جانبه و هوشمندانه با ترویج سبک زندگی غربی (آن‌گونه که در توصیه هفتم این بیانیه مورد تصریح قرار گرفته) گامی مؤثر در مسیر تمدن‌سازی نوین اسلامی به‌شمار می‌آید.

استناد: تاج بخش، علی (۱۴۰۴). ورزش بانوان: بررسی مبانی فقهی، ارزیابی سیاستی و ارائه چارچوب قانون‌گذاری . دین و قانون، ۴۹ (۱۳)، ۱-۳۳.
https://doi.org/10.22034/qjrl.2026.387.1064

ناشر: مرکز تحقیقات اسلامی مجلس شورای اسلامی.
© نویسندگان.
https://doi.org/10.22034/qjrl.2026.387.1064

مقدمه

ورزش زنان در دوران معاصر، از سطح یک فعالیت فردی و تفریحی فراتر رفته و به پدیده‌ای چندبعدی با آثار و پیامدهای مختلفی از جمله فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و حتی سیاسی تبدیل شده است؛ پدیده‌ای که به طور مستقیم با سلامت جسمی و روانی، توانمندسازی اجتماعی زنان و بازتولید هویت فرهنگی جوامع پیوندی وثیق دارد. در چنین بستری، نحوه مواجهه حکومت‌ها با ورزش زنان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

در جمهوری اسلامی ایران، تحلیل این موضوع افزون بر سطح نشاط فردی در پیوند با اهداف کلان «تمدن‌سازی اسلامی» و تحقق «سبک زندگی اسلامی – ایرانی» موردتأکید در بیانیه گام دوم انقلاب، اهمیتی مضاعف می‌یابد.

از این منظر، ورزش زنان می‌تواند یا در مسیر تقویت ارزش‌های اسلامی و بازتولید الگوی بومیِ زیست اجتماعی ایفای نقش کند یا در صورت فقدان هدایت فقهی و سیاستی مناسب، به عرصه‌ای برای بازتولید الگوهای ناسازگار با هنجارهای دینی و فرهنگی جامعه اسلامی تبدیل شود.

از این رو، بررسی ورزش زنان در سطوح مختلف ورزش اعم از ورزش همگانی، تربیتی، قهرمانی و حرفه‌ای، مستلزم نگاهی فقهی است که بتواند نسبت آن را با سیاست‌گذاری عمومی و نظام تربیت‌بدنی اسلامی تبیین کند. چنین نگاهی، با عبور از رویکردهای تقلیل‌گرایانه و سلبی، ظرفیت فقه اسلامی را در ارائه الگوی فعال، هدایتگر و تمدن‌ساز برای سامان‌دهی ورزش بانوان در نظام اسلامی آشکار می‌سازد.

از منظر فقه اسلامی، «ورزش» به‌عنوان امری کلی و انتزاعی، به طور مستقیم موضوع حکم شرعی قرار نمی‌گیرد؛ زیرا فقه، ناظر به افعال اختیاری مکلفان و شرایط تحقق آن‌هاست. بر این اساس، حکم فقهی به مصادیق خاص فعالیت‌های بدنی، با توجه به نوع ورزش، شیوه اجرا، محیط تحقق و عناوین عارضی مترتب بر آن تعلق می‌گیرد. از این رو، برخی فعالیت‌های ورزشی در چارچوب ضوابط شرعی، واجد جواز یا مطلوبیت‌اند در حالی که برخی دیگر به سبب ملازمه با عناوینی همچون تبرّج، اختلاط نامشروع یا اضرار به نفس، مجوز شرعی ندارند. بدین ترتیب، مسئله فقه ورزش زنان ناظر به تشخیص ضابطه‌مند مصادیق مجاز و تنظیم شرایط تحقق آن‌ها در راستای ارائه الگویی متناسب با ارزش‌های اسلامی است.

در این چارچوب، «الگوی سوم زن» در منظومه فکری مقام معظم رهبری ﷺ، ناظر به زنی عفیف، شریف و تمدن‌ساز است که میان نقش‌های محوری خانواده و حضور اجتماعی، توازنی آگاهانه و مسئولانه برقرار می‌سازد. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱) تبیین جایگاه ورزش در تبلور این الگو مستلزم آن است که حضور اجتماعی بانوان در عرصه‌هایی همچون ورزش نه یک تقلید صرف از الگوهای غربی، بلکه کنشی مبتنی بر سبک زندگی و هویت اسلامی تلقی شود؛ امری که به تعبیر مقام معظم رهبری ﷺ مستلزم مواجهه‌ای فعال و هوشمندانه است:

«تلاش غرب در ترویج سبک زندگی غربی در ایران، زیان‌های بی جبران اخلاقی و اقتصادی و دینی و سیاسی به کشور و ملت ما زده است. مقابله با آن جهادی همه‌جانبه و هوشمندانه می‌طلبد» (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی)

از این منظر، آگاهی از احکام و مبانی فقهی ورزش نه صرفاً یک تکلیف فردی، بلکه زیربنای نظری حضور بانوان در نقش تمدن‌ساز تلقی می‌شود. شناخت دقیق ضوابط فقهی امکان می‌دهد ورزش بانوان با رعایت کرامت انسانی و ارزش‌های اسلامی انجام شود و ضمن بهره‌مندی از مزایای جسمی و روانی ورزش، چارچوبی متناسب با سبک زندگی اسلامی فراهم گردد.

در سطح سیاست‌گذاری، الگوهای مسلط جهانی ورزش که توسط نهادهایی چون کمیته بین‌المللی المپیک ترویج می‌شوند، عمدتاً بر مبانی فلسفی اومانیسم و رویکرد «بدن‌مندی» (Corporeality) استوارند. در این پارادایم، نمایش بدن، رقابت کالایی شده و جذابیت‌های رسانه‌ای نقش محوری ایفا می‌کند؛ امری که در عمل می‌تواند به تقلیل زن به ابزاری تجاری و رسانه‌ای بینجامد. در مقابل، سبک زندگی اسلامی بر تعالی روح در کنار سلامت جسم و صیانت از کرامت انسانی تأکید دارد. این تفاوت بنیادین در مبانی ارزشی، سیاست‌گذاری ورزشی در ایران را با چالشی جدی مواجه ساخته است؛ به‌ویژه آنکه بسیاری از ساختارهای رسمی ورزش جهانی از جمله الگوهای پوشش ورزشکاران، برگزاری مسابقات مختلط،

ضوابط حضور تماشاگران بدون محدودیت جنسیتی و شیوه‌های پوشش رسانه‌ای، بر اساس هنجارهای سکولار طراحی شده‌اند و بومی‌سازی آن‌ها نیازمند اجتهادی پویا و نظام‌مند است. این ضرورت در سطوح مختلف ورزش بانوان به‌وضوح قابل‌مشاهده است.

در این میان، فقه اسلامی با برخورداری از ظرفیت‌هایی همچون نظریه «منطقة الفراغ»، امکان تنظیم رابطه میان احکام ناظر به افعال فردی و الزامات حکمرانی و سیاست‌گذاری عمومی را فراهم می‌آورد. بااین‌حال، فقدان چارچوبی منسجم برای ترجمه این مبانی فقهی به قانون‌گذاری مشخص در حوزه ورزش زنان، زمینه را برای نفوذ الگوها و سیاست‌های ناسازگار با ارزش‌های اسلامی فراهم کرده است.

بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که فقه ورزش زنان در مسیر تمدن‌سازی اسلامی، بر چه مبانی فقهی استوار است و چگونه می‌توان با ارزیابی سیاست‌های موجود به چارچوبی برای قانون‌گذاری دست یافت که ضمن تأمین سلامت و تقویت غرور ملی از کالایی‌شدن زن جلوگیری کرده و اهداف کلان تمدنی را محقق سازد؟

۲- ورزش بانوان از منظر سطح فعالیت

ورزش بانوان شامل مجموعه فعالیت‌های بدنی ویژه زنان است که می‌تواند در سه سطح اصلی دسته‌بندی شود: (وزارت ورزش و جوانان، ۱۴۰۴)

الف) ورزش همگانی (سلامت‌محور): فعالیت‌های ورزشی که برای عموم زنان و همه گروه‌های سنی طراحی شده و هدف اصلی آن‌ها افزایش مشارکت عمومی در ورزش، ارتقا سلامت جسمی و روانی و ترویج سبک زندگی فعال است. این نوع ورزش‌ها معمولاً غیررقابتی هستند و بر مشارکت، لذت‌بردن و حفظ سلامتی تأکید دارند.

ب) ورزش تربیتی: فعالیت‌هایی که از طریق خانواده یا نهادهای آموزشی و تربیتی ارائه می‌شوند و با هدف تربیت همه‌جانبه و پرورش شخصیت فرد انجام می‌گیرند. ورزش تربیتی علاوه بر مهارت‌های جسمی، بر تقویت ویژگی‌های اخلاقی، رفتار اجتماعی و توانمندسازی افراد تأکید دارد.

ج) ورزش قهرمانی و حرفه‌ای (رقابتی - مدال‌آور): ورزش قهرمانی به فعالیت‌های سازمان‌یافته و رقابتی گفته می‌شود که برای ارتقای رکوردهای ورزشی و کسب موفقیت‌های بین‌المللی طراحی شده است در حالی که ورزش حرفه‌ای بر کسب انتفاع اقتصادی ذی‌نفعان و بهره‌برداری از صنعت ورزش متمرکز است.

با توجه به این دسته‌بندی، حکمرانی ورزش بانوان عمدتاً در قالب دو رویکرد کلی تحلیل می‌شود:

۱) رویکرد موفقیت‌گرا: این رویکرد با سیاست‌گذاری بالابه‌پایین و تمرکز بر موفقیت بین‌المللی ورزشکاران، سرمایه‌گذاری ویژه بر یک یا چند رشته منتخب را هدف قرار می‌دهد. در این رویکرد، تربیت ورزشکاران نخبه از سطح پایه تا قله رقابت‌های جهانی به‌صورت متمرکز و سازمان‌یافته دنبال می‌شود و نقش ورزش مدارس و دانشگاه‌ها به‌عنوان زیرساخت‌های تربیت قهرمانان بسیار حیاتی است. علاوه بر آن، توجه به اقتصاد ورزش حرفه‌ای و مشارکت بخش خصوصی در توسعه ورزش، از مؤلفه‌های این رویکرد محسوب می‌شود.

۲) رویکرد جامعه‌محور: این رویکرد با سیاست‌گذاری پایین‌به‌بالا، بر توسعه مشارکت عمومی و ارتقای فعالیت بدنی در همه سطوح تمرکز دارد. هدف اصلی آن ارتقا فعالیت بدنی مادام‌العمر و ترویج سبک زندگی فعال در سطح جامعه است، به‌طوری که زنان بتوانند از مزایای ورزش در ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی بهره‌مند شوند.

این دو رویکرد، صرفاً نظری نیستند و در بسیاری از کشورها به‌صورت عملی در نظام‌های حکمرانی ورزش به کار گرفته شده‌اند. از آنجا که ورزش بانوان نقش مهمی در تحقق سبک زندگی اسلامی - ایرانی و اهداف تمدن‌سازی اسلامی ایفا می‌کند، تحلیل و ارزیابی کاربرد این رویکردها در چارچوب مبانی فقهی، می‌تواند مبنای طراحی سیاست‌ها و چارچوب‌های قانون‌گذاری مناسب برای ورزش بانوان باشد. این تحلیل، علاوه بر ارتقا سلامت و توانمندسازی بانوان، امکان تطبیق فعالیت‌های ورزشی با ارزش‌ها و هنجارهای اسلامی را نیز فراهم می‌کند.

۳-تحلیل فقهی و مبانی مشروعیت فعالیت‌های ورزشی بانوان

با توجه به تحولات مفهومی و کارکردی ورزش در جهان معاصر، امکان آن وجود ندارد که مفهوم امروزی «ورزش» را به‌صورت مستقیم و با همان بار معنایی در قالب معادل عربی آن یعنی «ریاضة»، در متون دینی اعم از قرآن کریم، روایات معصومان ﷺ یا اقوال فقهای غیر معاصر امامیه جست‌وجو کرد. واژه «ریاضه» در لغت عربی در معنای ورزش به‌کاررفته (طبیبیان، ۱۳۷۸، ص ۱۰۷۰) و ناظر به پدیده‌ای اجتماعی - نهادی با ساختار رقابتی و حرفه‌ای، آن‌گونه که امروزه از ورزش فهم می‌شود، نبوده است.

بر این اساس، بخش قابل‌توجهی از فعالیت‌های بدنی که در عصر حاضر تحت عنوان «ورزش» شناخته می‌شوند، یا اساساً در زمان رسول خدا ﷺ، ائمه معصومان ﷺ و یا دوران فقهای غیر معاصر امامیه وجود خارجی نداشته‌اند یا اگر برخی اشکال ابتدایی آن‌ها رایج بوده، از لحاظ موضوعی به‌عنوان «ورزش» به معنای مصطلح امروز تلقی نمی‌شده‌اند. ازاین‌رو، تلاش برای استنباط حکم فقهی ورزش‌های معاصر صرفاً از طریق تطبیق لفظی یا جست‌وجوی عناوین مشابه در متون کهن، رویکردی ناکافی و گاه خطا محسوب می‌شود.

نتیجه منطقی این واقعیت آن است که بررسی فقهی ورزش در عصر حاضر، ناگزیر باید در چارچوب فقه موضوعات مستحدثه و با تکیه بر روش اجتهادی پویا صورت گیرد و حکم شرعی از طریق قواعد عام، مقاصد شریعت و موازین فقه حکومتی استنباط شود، نه با ارجاع صرف به الفاظ و مصادیق تاریخی.

بدیهی است که اجتهاد در موضوعات مستحدثه، تابع یک سیر منطقی و مرحله‌بندی شده است و نمی‌توان بدون رعایت مراتب استنباط، به نتیجه معتبر فقهی دست یافت. ازاین‌رو، پس از تبیین موضوع و تبیین ماهیت و سطوح ورزش معاصر، نوبت به بررسی حکم شرعی آن در مقام اولی می‌رسد؛ در فرایند اجتهادی، نخستین و بنیادی‌ترین مرحله، بررسی حکم اولیه یا ذاتی یک موضوع است. در این مقام، فقیه، موضوع را به‌صورت مجرد و آن‌گونه که هست و بدون در نظر گرفتن شرایط بیرونی یا عناوین ثانویه، مورد تحلیل قرار می‌دهد.

در این بخش، «ورزش زنان» در دو رویکرد جامعه‌محور و موفقیت گرا مدنظر است. با این فرض، بررسی ادله چهارگانه (کتاب، سنت، عقل و اجماع) نشان می‌دهد که نه‌تنها دلالتی بر حرمت یا مرجوحیت ورزش در سطوح مختلف فعالیتی وجود ندارد، بلکه ادله بر رجحان قطعی و مطلوبیت آن دلالت دارند. این مطلوبیت، بر پایه‌ای محکم و منطقی استوار است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود:

۱-۳- مبانی قرآنی مطلوبیت ورزش

قرآن کریم به عنوان اولین و اصلی‌ترین منبع استنباط احکام شرعی، هرچند به‌صورت مستقیم از واژه «ورزش» استفاده نکرده، اما از طریق بیان اصول کلی، نقل وقایع تاریخی و تقریر برخی رفتارها، مبانی مستحکمی را برای مطلوبیت و جواز فعالیت‌های بدنی و تقویت قوای جسمانی، هم برای مردان و هم برای زنان، فراهم آورده است. این مبانی را می‌توان در سه محور اصلی دسته‌بندی کرد:

اول: مطلوبیت «توانمندی جسمی» به عنوان یک فضیلت قرآنی

در منطق قرآن، «توانمندی جسمی» نه‌تنها یک ویژگی مثبت، بلکه در مواردی، ملاکی برای برتری و احراز مسئولیت‌های بزرگ معرفی شده است. این امر نشان می‌دهد که تحصیل توانمندی جسمانی، امری راجح و مطلوب است. به عنوان نمونه توانمندی جسمانی به عنوان شرط رهبری در داستان طالوت ذکر گردیده است؛ هنگامی که بنی‌اسرائیل به انتخاب طالوت برای فرماندهی اعتراض کردند، قرآن دلیل این گزینش الهی را چنین بیان می‌کند: ﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ.﴾ (بقره، ۲۴۷) یعنی «خداوند او را بر شما برگزیده و در دانش و توان جسمی وسعت و فزونی بخشیده است».

این آیه اگرچه در شأن طالوت نازل شده، اما بیانگر یک معیار عقلی و کلی است: «توانایی جسمی» در کنار دانش، از مؤلفه‌های کارآمدی است. تقارن «علم» و «جسم» در این آیه نشان می‌دهد که توانایی بدنی در کنار دانش، یکی از دو ملاک اصلی برای شایستگی است. (قرائتی، ۱۳۸۵، ج۱، ص۳۹۲) این فضیلت، اطلاق داشته و اختصاصی به مردان ندارد و به

تبع آن، مقدمه کسب این فضیلت (ورزش‌کردن) برای همگان از جمله بانوان مطلوب خواهد بود.

طبق قاعده اشتراک در تکلیف که از جمله قواعد مهم و ضروری مذهب شیعه است، زنان نیز برای ایفای نقش‌های ویژه خود نیازمند کسب «توانایی جسمی» هستند. مادری که مسئولیت حمل، وضع و شیردهی و سپس تربیت نسل را بر عهده دارد یا بانویی که در عرصه‌های اجتماعی فعالیت می‌کند، بدون برخورداری از جسم سالم و قوی (که پرداختن به ورزش‌های همگانی یک از مقدمه‌های تحصیل آن است) در انجام وظایف شرعی و عرفی خود با کاستی و دشواری مواجه خواهد بود؛ لذا مطلوبیت تحصیل توانمندی جسمانی، شامل زنان نیز می‌شود.

دوم: تقریر قرآنی بر جواز فعالیت بدنی و ورزشی

قرآن کریم با نقل برخی داستان‌ها و عدم نکوهش فعالیت‌های بدنی موجود در آنها، به‌صورت ضمنی این اعمال را تأیید (تقریر) می‌کند. جواز بازی و مسابقه هدفمند در داستان فرزندان یعقوب علیه‌السلام از جمله آنهاست. برادران حضرت یوسف علیه‌السلام برای گرفتن اذن از پدر، از نیاز یوسف به ورزش سو استفاده کردند (قرائتی،۱۳۸۵، ج۶، ص۴۲) و هدف خود را چنین بیان می‌کنند: ﴿أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ﴾ (یوسف، ۱۲) ؛ «او را فردا با ما بفرست تا بگردد و بازی کند». آنها بعداً نیز برای توجیه غفلت خود ادعا کردند: ﴿إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ﴾(یوسف، ۱۷) ؛ «ما برای مسابقه رفته بودیم.»

مطابق این آیه وقتی برادران یوسف مسئله تفریح، بازی و گردش در صحرا یا طبیعت‌گردی که نوعی ورزش همگانی است را مطرح کردند، حضرت یعقوب علیه‌السلام از جهت پرداختن به ورزش آنان اعتراض نکرد؛ بلکه از جنبه امنیتی اظهار نگرانی نمود که از این بیان به‌خوبی استفاده می‌شود که حضرت یعقوب علیه‌السلام تفریح، پرداختن به فعالیت‌های بدنی، بازی‌کردن و تحرک را برای کودکان و نوجوانان لازم و ضروری دانسته و این قضیه در جامعه آن روز امر مسلمی بوده است؛ بنابراین حضرت یعقوب علیه‌السلام با اصل «بازی» و «مسابقه» مخالفت نمی‌کنند، بلکه نگرانی ایشان از خطرات دیگر است. این عدم ردع، دلالت بر جواز ذاتی این‌گونه فعالیت‌ها در شرایع الهی دارد.

قرآن کریم نمونه‌هایی از فعالیت‌های بدنی توان‌فرسا زنان را نقل کرده و نه‌تنها آن را تقبیح نکرده، بلکه در بستری مثبت ارائه داده است. به عنوان نمونه دختران حضرت شعیب علیه‌السلام به دلیل سالخوردگی پدر، خود به کار سخت چوپانی و آب دادن به گوسفندان مشغول بودند. ﴿وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ﴾ (قصص، ۲۳) قرآن کریم عمل دختران حضرت شعیب علیه‌السلام یعنی «تذودان» که به معنای کنترل گوسفندان است و کاری فیزیکی و نیازمند قدرت بدنی و تحرک بالاست را نفی نمی‌کند، بلکه شیوه انجام آن را می‌ستاید: ﴿تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ﴾ (قصص، ۲۵) مطابق این آیه اصل حضور اجتماعی برای بانوان مجاز است، مشروط بر اینکه پیوستِ آن، «حیا و عفاف» باشد. حریم میان زن و مرد یک ارزش است که دختران شعیب آن را مراعات می‌کردند. (قرائتی، ۱۳۸۵، ج۹، ص۳۷) بنابراین، ورزش بانوان در محیط‌های عمومی یا اختصاصی، با الگوگیری از این آیه، مشروط به رعایت «تمشی علی استحیاء» (حرکت و کنشگری با حفظ حیا) مشروعیت می‌یابد.

گرچه در روایات، مصداق روشن «قوّه» عمدتاً تیراندازی ذکر شده است، اکثر مفسران (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵، ج ۷، ص ۲۲۵) آن را مفهومی پویا و فرازمانی می‌دانند. بدین معنا که مراد از «قوه» صرفاً ابزار یا سلاح خاص زمان نزول نیست، بلکه هرگونه آمادگی و توانمندی برای مواجهه با دشمنان را شامل می‌شود. عبارت «ما استطعتم من قوة» نیز یک قاعده عام و دستور وسیع برای تمام اعصار تلقی می‌گردد و ذکر «اسب‌های ورزیده» در آیه، تنها مثال عملی مربوط به نیازهای عصر نزول بوده است.

بنابراین، اگرچه جهاد ابتدایی بر زنان واجب نیست، اما آمادگی برای دفاع و تربیت نسلی نیرومند و سالم از وظایف آنان نیز محسوب می‌شود. در این چارچوب، ورزش به‌عنوان پیش‌نیاز تقویت بنیه جسمانی و توانمندی دفاعی تلقی می‌گردد.

از این منظر، فعالیت‌هایی که امروزه تحت عنوان کلی ورزش انجام می‌شوند، می‌توانند مصادیق تحقق فرمان الهی در آیه «اعداد قوه» (آماده‌سازی توان و قدرت) باشند؛ مشروط بر آنکه اهداف و روش‌های آن‌ها با نیازهای دفاعی و توانمندسازی هماهنگ باشد. به عنوان مثال: قایقرانی و اسکی روی آب برای آمادگی در نبردهای دریایی، ورزش‌های رزمی برای مواجهه تن‌به‌تن، چتربازی و پرواز با کایت برای تقویت مهارت‌های هوایی.

به این ترتیب، می‌توان گفت حکم جواز ورزش‌هایی مانند سوارکاری و تیراندازی نسخ نشده است، بلکه به مصادیق مدرن

تسری یافته است. امروزه هر ورزشی که به تقویت بنیه دفاعی و توانمندی مسلمانان کمک کند، می‌تواند مصداق امتثال فرمان الهی برای تقویت قدرت امت اسلامی محسوب شود و بر اساس فقه، جواز آن ثابت می‌شود.

در «الگوی سوم زن مسلمان» که مقام معظم رهبری بر آن تأکید دارند، ورزش برای زن مسلمان صرفاً یک فعالیت تفننی یا ابزاری برای زیبایی‌اندام نیست؛ بلکه مصادیق عملی «اعداد قوه» برای ایفای نقش تمدن‌ساز به شمار می‌رود. زن در این الگو، با استناد به عمومیت آیه ۶۰ سوره انفال، بدن خود را امانتی الهی برای تحقق اراده حق و افزایش توان دفاعی و اجتماعی خود می‌سازد. ورزش برای زن مسلمان، ابزار عزت‌بخشی و توانمندسازی است تا در مواجهه با چالش‌های تمدنی، ضعیف و منفعل نباشد.

همچنین همان‌گونه که حکم «سبق و رمایه» نسخ نشده و به مصادیق مدرن ورزش تسری یافته است، الگوی زن سوم نشان می‌دهد که زن مسلمان می‌تواند هم‌زمان شریف و عفیف (با اصالت سنتی) و پیشرو و ورزشکار (مطابق نیازهای عصر مدرن) باشد. حضور بانوی ورزشکار باحجاب اسلامی در میادین جهانی، خود نمونه‌ای از تحقق «قوه» و قدرت نرم تمدن اسلامی در برابر فرهنگ مادی‌گرای غرب محسوب می‌شود.

بر این اساس، از منظر سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری، توجه ویژه به ورزش‌هایی که موجب تقویت بنیه جسمانی و توانمندی بانوان می‌شوند ضروری است. برای تحقق این هدف، حاکمیت موظف است زیرساخت‌های ورزشی فراهم کند که توازن میان حضور اجتماعی و رعایت حریم عفاف را تضمین نماید.

در نهایت، تحقق الگوی سوم زن در عرصه ورزش مستلزم آن است که قانون‌گذار با تکیه بر مبانی فقهی «قوه»، زمینه‌ای ایجاد کند که زن مسلمان بتواند بدون تضاد میان نقش‌های خانوادگی و اجتماعی، به بالاترین سطوح آمادگی جسمانی و توانمندی اجتماعی دست یابد. ورزش برای زن تمدن‌ساز، ابزار اثبات هم‌زمانی تقوا و قدرت و نقش‌آفرینی فعال در میادین جهانی و داخلی است.

۲-۳- واکاوی جایگاه ورزش در سیره معصومین ﷺ

سنت، به عنوان دومین منبع استنباط فقهی، شامل قول، فعل و تقریر معصوم ﷺ است و مبانی مستحکمی را برای اثبات مطلوبیت ذاتی ورزش در سطوح مختلف ورزش‌های همگانی و قهرمانی فراهم می‌آورد. بررسی جامع روایات نشان می‌دهد که در سیره معصومین ﷺ، ورزش نه‌تنها امری مباح، بلکه فعالیتی راجح، مورد تشویق و گاهی برخوردار از تأییدات ویژه است.

سنت سرشار از تأکید بر مطلوبیت نیرومندی و آمادگی جسمانی است؛ به عنوان نمونه؛ حدیث مشهور نبوی یک اصل کلی را پایه‌گذاری می‌کند: «الْمُؤْمِنُ الْقَوِیّ خَیْرٌ وَ أَحَبُّ إِلَی اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِیف» (نیشابوری، ۱۴۲۲، ج ۴، ص ۲۰۵۲) اطلاق واژه «مؤمن» در این روایت، شامل زنان نیز می‌شود و بیانگر آن است که قوت جسمانی برای زن مؤمن نیز یک فضیلت و عامل محبوبیت نزد خداوند است.

همچنین در روایات متعددی بر وظیفه والدین در آموزش ورزش به فرزندان تأکید شده است: «حَقُّ الْوَلَدِ عَلَی وَالِدِهِ أَنْ یُعَلِّمَهُ الْکِتَابَةَ وَ السِّبَاحَةَ وَ الرِّمَایَةَ»؛ «حق فرزند بر پدرش این است که به او نوشتن، شنا و تیراندازی بیاموزد.» (مجلسی،۱۳۸۴، ج ۱۰۳، ص ۱۹۱) این امر نشان می‌دهد که ورزش از دیدگاه اسلام، بخشی از فرایند تربیت صحیح نسل آینده است.

علاوه بر تشویق قولی، سیره عملی معصومین ﷺ بهترین دلیل بر جواز و رجحان ورزش در سطوح مختلف همگانی، تربیتی و قهرمانی است:

سیره عملی معصومین ﷺ نشان می‌دهد که پرورش جسمانی و مهارت‌های بدنی کودکان و نوجوانان در بستر خانواده مورد تأیید بوده است. بر اساس روایت، پیامبر اکرم ﷺ مسابقه کشتی میان نوادگانشان، امام حسن و امام حسین ﷺ را مشاهده و تشویق می‌فرمودند. (مجلسی، ۱۳۸۴، ج ۱۰۳، ص ۱۸۹)

تحلیل این روایت به‌وضوح نشان می‌دهد که پیامبر ﷺ ورزش کودکان را به عنوان ابزاری برای پرورش جسمانی و تقویت

توان بدنی در بستر خانواده تأیید کرده‌اند. تشویق پیامبر، سند عملی برای جواز و رجحان ورزش تربیتی در چارچوب خانواده و آموزش‌های اولیه است و می‌تواند الگوی عملی برای تربیت نسل جوان در ورزش باشد.

در روایات متعددی آمده است که پیامبر ﷺ مسابقات اسب‌دوانی ترتیب داده و جوایز برندگان را نیز خودشان پرداخت می‌کردند. (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۱۳، ص ۳۵۱) این نکته نشان می‌دهد که نظر پیامبر ﷺ نسبت به ورزش، محدود به فعالیت‌های همگانی یا تفریحی نبوده و ورزش‌های سطح قهرمانی و رقابتی نیز مورد تأیید و تشویق ایشان قرار داشته است.

فراتر از جواز، برخی روایات بر جایگاه والای ورزش‌های قهرمانی تأکید دارند. از امام صادق علیه‌السلام نقل شده است که ملائکه از مجالس قمار دوری می‌کنند، مگر از مسابقات مشروعی چون اسب‌دوانی و تیراندازی که در آن حاضر می‌شوند. (طوسی، ۱۳۶۵، ج ۶، ص ۳۸۴) حضور ملائکه در این مسابقات، نشانه برکت و تأیید ویژه الهی بر این فعالیت‌ها است و جایگاه آن‌ها را از جواز ساده به استحباب مؤکد ارتقا می‌دهد.

بررسی روایات نشان می‌دهد که ورزش‌های رقابتی در سیره معصومین علیهم‌السلام نه‌تنها مورد تأیید قرار گرفته‌اند، بلکه بر اساس ضوابط و مقررات مشخصی اجرا می‌شده‌اند تا نظم، عدالت و سلامت مسابقه حفظ شود. در این روایات، نظارت مستقیم معصوم یا واگذاری مسئولیت اجرای مسابقه به نماینده‌ای امین، جایگاه مهمی دارد؛ چنان‌که پیامبر اکرم ﷺ اجرای مسابقات اسب‌سواری را به امام علی علیه‌السلام سپردند و ایشان عهده‌دار تنظیم مسیر، صف‌آرایی اسب‌ها و صدور فرمان آغاز مسابقه بودند. (بیهقی، ۱۴۱۴، ج ۱۰، ص ۱۴۴) این امر نشان می‌دهد که مسابقه در منطق اسلامی امری رهاشده و بی‌ضابطه نبوده، بلکه نیازمند مدیریت و نظارت دقیق است.

همچنین برای جلوگیری از اختلاف و تحقق عدالت، معیارهای روشنی برای تعیین برنده در مسابقات وضع شده بود. بر اساس گزارش‌ها، امام علی علیه‌السلام در نقطه پایان مسابقه خطی مشخص می‌کرد و افرادی را در دو سوی آن قرار می‌داد تا عبور اسب‌ها را به‌دقت ارزیابی کنند؛ عبور گوش یا افسار اسب از خط ملاک پیروزی قرار می‌گرفت و در صورت تساوی یا شک، جایزه میان دو نفر تقسیم می‌شد و حتی در موارد خاص، کوچک‌تر بودن اسب معیار ترجیح به شمار می‌آمد. (بیهقی، ۱۴۱۴، ج ۱۰، ص ۱۴۴) این ضوابط بیانگر اهتمام جدی به پیشگیری از تقلب و رعایت انصاف در رقابت‌های ورزشی است.

در کنار این موارد، روایات بر منع شیوه‌های نادرست و غیراخلاقی در مسابقه نیز تأکید دارند. پیامبر اکرم ﷺ رفتارهایی مانند جَلَب، یعنی آزاردادن اسب برای افزایش سرعت، جَنَب، یعنی استفاده از اسب یدک در میانه مسیر، و شِغار، یعنی کمک غیرمجاز به یکی از شرکت‌کنندگان را ممنوع اعلام کردند. (بیهقی، ۱۴۱۴، ج ۱۰، ص ۱۴۴) این ممنوعیت‌ها نشان می‌دهد که سلامت مسابقه، رعایت عدالت و پرهیز از آزار حیوانات از اصول بنیادین ورزش رقابتی در سیره نبوی بوده است.

علاوه بر این، حضور و تشویق مستقیم پیامبر ﷺ در برخی مسابقات، به‌ویژه مسابقات تیراندازی، نقش مهمی در ایجاد انگیزه و تأیید مشروعیت این فعالیت‌ها داشته است. نقل شده است که پیامبر ﷺ با هر دو گروه تیراندازی می‌کردند و عمداً برنده‌ای تعیین نمی‌کردند تا فضای رقابت عادلانه و مستمر حفظ شود. (احسایی، ۱۴۰۳، ج ۳، ص ۱۴۲) این شیوه نشان می‌دهد که تشویق معصوم، علاوه بر جنبه انگیزشی، نوعی تأیید اخلاقی و معنوی برای ورزش رقابتی محسوب می‌شود.

در مجموع، این روایات نشان می‌دهند که ورزش رقابتی و قهرمانی در سیره معصومین علیهم‌السلام امری مشروع و حتی مطلوب بوده، اما مشروعیتی مشروط داشته است؛ به این معنا که تنها در چارچوب نظم، عدالت، رعایت ضوابط فنی و اخلاقی و پرهیز از آسیب و اجحاف معنا پیدا می‌کند. این اصول می‌توانند به‌عنوان چارچوبی فقهی و اخلاقی برای تحلیل و طراحی مسابقات ورزشی معاصر، از جمله مسابقات ورزشی بانوان، مورد توجه و استفاده قرار گیرند.

اگرچه برخی از این روایات ممکن است به لحاظ سندی در زمره روایات صحیح قرار نداشته باشند و به همین جهت به عنوان دلیل مستقل بر جواز ورزش بانوان یا ورزش قهرمانی قابل استناد نیستند، اما می‌توان آن‌ها را به عنوان قرینه و شاهد در کنار سایر ادله فقهی مورد استفاده قرار داد. به عبارت دیگر، این روایات به ما زمینه ذهنی و فرهنگی نشان می‌دهند که ورزش رقابتی و قهرمانی، با هدف تقویت توان جسمانی، مهارت و تربیت اخلاقی در فرهنگ اسلامی سابقه داشته و می‌تواند به عنوان شاهد ثانویه در تحلیل فقهی و اخلاقی ورزش بانوان مورد توجه قرار گیرد، بدون آنکه خود به‌تنهایی مجوز شرعی ایجاد کند.

یکی از چالش‌های مطرح شده، آن است که ورزش ممکن است مصداق «لهو» باشد که در اسلام مورد نکوهش قرار گرفته است. اما روایات نبوی با دقتی ویژه میان «لهو باطل» و «لهو حلال و هدفمند» تفکیک قائل شده‌اند. پیامبر اکرم ﷺ می‌فرمایند:

«كُلُّ شَيْءٍ لَيْسَ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ لَهْوٌ وَ لَعِبٌ إِلَّا أَنْ يَكُونَ أَرْبَعَةٌ مُلَاعَبَةُ الرَّجُلِ امْرَأَتَهُ وَ تَأْدِيبُ الرَّجُلِ فَرَسَهُ وَ مَشْيُ الرَّجُلِ بَيْنَ الْغَرَضَيْنِ وَ تَعْلِيمُ الرَّجُلِ السِّبَاحَةَ»؛ «هر چیزی که در آن یادی از خدا نباشد، لهوولعب است، مگر چهار چیز: بازی‌کردن مرد با همسرش، تربیت‌کردن اسبش، راه‌رفتن میان دو هدف تیراندازی و آموزش شنا.» (ری‌شهری، ۱۳۹۳، ج ۸، ص ۵۳۴)

این روایت بنیادین، چارچوب «ورزش مشروع» را مشخص می‌کند. شارع مقدس، فعالیت‌های ورزشی هدفمند همچون تیراندازی و شنا و مهارت‌آموزی را از دایره لهو باطل خارج کرده و آن‌ها را به عنوان سرگرمی‌های حلال و پسندیده معرفی می‌کند.

در مجموع، سنت پیامبر ﷺ و ائمه علیهم‌السلام با تفکیک ورزش هدفمند از لهو باطل، تشویق مؤمنان به کسب قوت جسمانی و مشارکت و تأیید عملی فعالیت‌های ورزشی، مبنایی محکم و خدشه‌ناپذیر برای مطلوبیت ذاتی ورزش، هم برای مردان و هم برای زنان، فراهم آورده است.

۳-۳- درک عقلانی مطلوبیت ورزش

عقل، به عنوان یکی از منابع چهارگانه استنباط و حجت باطنی، به‌صورت مستقل بر رجحان و مطلوبیت ورزش حکم می‌کند. در فقه امامیه، قضایای قطعی عقل که از شوائب وهم و قیاس به دور باشند، حجت شرعی محسوب می‌شوند. (قاعده ملازمه عقل و شرع) در موضوع ورزش، عقل از دو طریق مستقل بر مطلوبیت آن صحه می‌گذارد:

اولاً: بسیاری از تکالیف و وظایف شرعی و انسانی، متوقف بر داشتن سلامت و توانایی جسمی هستند. بر اساس قاعده اصولی، «مقدمة الواجب واجبةٌ» هر امری که مقدمه ضروری برای تحقق یک واجب باشد، حکم آن واجب را پیدا می‌کند. (وجوب غیری) عقل حکم می‌کند که:

انجام تکالیف عبادی چون نماز، روزه و حج، نیازمند توانایی جسمی هستند. ایفای نقش‌های خانوادگی و اجتماعی و وظایف بنیادینی که بر عهده زنان است، مانند: بارداری، زایمان، شیردهی و تربیت فرزندان، همگی فعالیت‌هایی هستند که قوای جسمی و روحی بالایی را می‌طلبند. زنی که از نظر جسمی ضعیف و رنجور باشد در ایفای این مسئولیت‌های خطیر با مشکل مواجه می‌شود.

از آنجا که در سبک زندگی مدرن، حفظ سلامت و توانایی جسمی غالباً با انجام فعالیت بدنی و پرداختن به فعالیت‌های ورزشی منظم امکان‌پذیر است، از این رو ورزش به عنوان مقدمه ضروری برای انجام بهینه طیف وسیعی از این تکالیف، مطلوبیت و ضرورت عقلانی پیدا می‌کند.

ثانیاً: فارغ از نقش مقدمی ورزش برای سایر واجبات، عقل به‌صورت مستقل بر حسنِ حفظ سلامت و قبحِ اضرار به نفس حکم می‌کند.

عقل سلیم، بدن و سلامت را از بزرگ‌ترین نعمت‌ها و امانت‌های الهی می‌داند. شکر این نعمت، صرفاً امری زبانی نیست، بلکه مستلزم حفظ عملی آن است. کوتاهی در حفظ سلامت، مصداق کفران نعمت و امری است که عقلاً قبیح شمرده می‌شود. این حکم عقل با روایات متعددی همچون «إِنَّ لِبَدَنِکَ عَلَيْکَ حَقًّا» (بدن تو بر تو حقی دارد) (مجلسی، ۱۴۰۴ ق، ج ۲، ص ۲۷۲) کاملاً هماهنگ است. بر این اساس، ورزش بانوان، از منظر عقل، نه‌تنها مجاز بلکه ممدوح و مورد تأیید است؛ چرا که پرورش توانمندی‌های جسمانی و ارتقای سلامت، وظیفه‌ای انسانی و الهی محسوب می‌شود. تاریخ اسلام و جوامع مختلف نشان می‌دهد که زنان از دیرباز به ورزش و فعالیت‌های بدنی اهتمام داشته‌اند و این امر در هیچ دوره‌ای به‌طور ارتکازی از سوی شارع محدود یا منع نشده است؛ نشانه‌ای از تأیید ضمنی و ارزش‌گذاری الهی و عقلایی بر ورزش بانوان است.

تحلیل این دیدگاه در چارچوب الگوی سوم زن مسلمان بیانگر آن است که ورزش بانوان، ابزاری برای سلامت، توانمندی

و آمادگی جسمانی و روحی است که علاوه بر منفعت فردی، نقش تربیتی و تمدنی نیز ایفا می‌کند. زن مسلمان ورزشکار با حفظ تعادل میان مسئولیت‌های خانوادگی، نقش‌های اجتماعی و رعایت ضوابط شرعی، می‌تواند جایگاه خود را به عنوان بانوی تمدن‌ساز تثبیت کند و بدین ترتیب ورزش، نه یک فعالیت صرفاً تفریحی، بلکه عامل تقویت عزت، کرامت و نقش‌آفرینی اجتماعی و تمدنی او قلمداد شود.

بنابراین، عقل با درک مستقل فواید بی‌شمار ورزش در تأمین سلامت، نشاط و توانمندی فردی و اجتماعی و با استناد به لزوم حفظ امانت الهی و فراهم‌آوردن مقدمات انجام تکالیف، به‌روشنی بر مطلوبیت و رجحان آن حکم می‌کند.

۴-۳- اصول عملیه

پس از بررسی ادله اجتهادی، (کتاب، سنت و عقل) نوبت به اصول عملیه می‌رسد. اصول عملیه، قواعدی هستند پس از فحص و یاس از دست‌یابی به دلیل شرعی یا عقلی بر حکم واقعی شی و برای تعیین وظیفه عملی مکلف به آن روی می‌آورد.

اصل اباحه، یکی از بنیادین‌ترین اصول عملیه در فقه است. طبق قواعد فقهی همچون «قاعده طهارت» و «قاعده حلیت»، اصل اولیه در تمامی اشیاء و افعال بر مباح بودن است مگر آنکه منعی قطعی از سوی شارع ابلاغ شده باشد؛ بدین معنی که انسان‌ها در تمام کارها آزاد هستند و هیچ ممنوعیتی نیست مگر این که خلاف آن با دلیل قطعی اثبات شود. این اصل، مستظهر به روایات متعددی است که مشهورترین آن، این کلام از امام صادق علیه‌السلام است:

«كُلُّ شَيْءٍ مُطْلَقٌ حَتَّى يَرِدَ فِيهِ نَهْيٌ»؛ «هر کاری (و هر چیزی) آزاد (و مباح) است مگر اینکه نهی مشخصی درباره آن وارد شود.» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۹، ح ۱)

با فحص و بررسی کامل در منابع شرعی، هیچ‌گونه نهی اولیه و ذاتی که متوجه خودِ فعل «ورزش‌کردن زنان» در فضاهای اختصاصی زنان باشد، یافت نمی‌شود. به همین ترتیب می‌توان گفت اصل اولیه در باب ورزش، بازی و سرگرمی، اباحه و حلیت است مگر دلیلی بر خلاف آن اقامه شود. نواهی موجود، همگی ناظر به عناوین ثانویه و شرایط عارضی (مانند: کیفیت پوشش، اختلاط، ورزش در حضور نامحرم و...) هستند، نه ذات فعل؛ بنابراین، در صورت شک، مقتضای این اصل، حکم به جواز و اباحه ورزش بانوان است.

در تبیین فقهی فعالیت‌های بدنی زنان، علاوه بر «اصل اباحه»، استناد به «اصل برائت» نیز به عنوان یکی از ارکان اساسی استنباط در مواجهه با شبهات حکمیه مطرح می‌گردد.

اصل برائت از مهم‌ترین اصول عملیه است که در مواضع فقدان یا اجمالِ ادله لفظی (کتاب و سنت) کاربرد می‌یابد. موضوع این اصل، مواردی است که مکلف در اصلِ وجود یک تکلیف (وجوب یا حرمت) دچار تردید جدی شود. مطابق این قاعده، چنانچه پس از تفحص کافی در منابع استنباط، دلیلی بر اثبات تکلیف یافت نشود، شارع حکم به تبرئه ذمه مکلف می‌دهد. به عنوان مثال در مسئله وجوب دعا هنگام رویت هلال به دلیل نبود دلیل نقلی بر وجوب، اصل برائت جاری شده و عدم وجوب آن اعلام می‌گردد.

اصولیون مستند این اصل را احادیث رفع، حل و...؛ البته حکم عقل (قبح عقاب بلا بیان) گفته‌اند.

در مسئله ورزش بانوان، از آنجایی که پس از تتبع در ادله شرعی، نص خاصی بر حرمت این فعالیت‌ها یافت نمی‌شود، می‌بایست آن را داخل در مقوله شبهه حکمیه‌ای قلمداد کرد که امرش دایر بین حرمت و اباحه است، دانست که با توجه به فرض فقدان نص خاص محل اجرای اصل برائت است و می‌توان حکم به جواز ان صادر کرد. ثمره این اصل، نفی حرمت و اثبات آزادی عمل برای بانوان در این حوزه است.

بنا بر آنچه ذکر شد، قاعده کلی در باب «ورزش، بازی و سرگرمی»، اصالت حلیت و اباحه است. بدین معنا که تمامی اشکال فعالیت‌های ورزشی در سطوح مختلف در دایره امور مباح قرار می‌گیرند، مگر آنکه دلیلی خاص و قطعی بر حرمت یا کراهتِ مصداقی مشخص از آن‌ها در شرع اقامه شود؛ لذا در فقدان چنین منعی، ورزش بانوان به لحاظ فقهی کاملاً مشروع و مجاز تلقی می‌شود.

همچنین از آنجایی که از ناحیه شارع در رابطه با موضوعی منع ثابت نشود، دلیل بر موافقت و رضایت او بر این امر است.

در رابطه با ورزش بانوان چون رد و منعی از ناحیه شارع وجود ندارد، دلیل بر موافقت و امضا آن بوده و ورزش برای بانوان جایز و حلال است.

برآیند ادله حاصل از اصل اباحه و اصل برائت بر جواز پرداختن به فعالیت‌های ورزشی برای بانوان دلالت دارد. این فعالیت‌ها در دایره امور مباح قرار داشته و انجام آن‌ها مطابق با موازین کلی شریعت است.

۵-۳- چالش‌های فقهی ورزش بانوان

پس از اثبات مطلوبیت ذاتی ورزش برای زنان (در محافل زنانه) در حکم اولیه، نوبت به بررسی چالش‌هایی می‌رسد که در مقام عمل و به عنوان عناوین ثانویه، این حکم را مقید و مشروط می‌سازند. برخی صاحب‌نظران بر این عقیده‌اند که زن می‌تواند به تمام ورزش‌هایی که آقایان مشغول‌اند بدون هیچ محدودیتی بپردازد و آزاد است هر رشته ورزشی را که می‌خواهد انتخاب و در آن به ورزش قهرمانی و حرفه‌ای بپردازد و هیچ قید و بندی در این امر وجود ندارد؛ زیرا زن از حقوق مساوی با مرد باید برخوردار باشد. (مطهری، ۱۳۸۵، ص ۲۰۳) این چالش‌ها عمدتاً ناشی از ساختارها و الگوهای ورزش مدرن هستند که با مبانی فقهی و ارزشی اسلام انطباق کامل ندارند که در ادامه به بیان مهم‌ترین آنها می‌پردازیم:

۱-۵-۳- خلأ استانداردسازی در پوشش ورزشی

وجوب حجاب از ضروریات دین اسلام است و هرگونه فعالیت اجتماعی زنان، از جمله ورزش، مشروط به رعایت آن است.

در فقه امامیه در مورد مقدار واجب پوشش برای زنان در برابر نامحرم، دو دیدگاه اصلی وجود دارد:

دیدگاه غالب فقها آن است که بر زن واجب است تمام بدن خود را، به‌استثنای وجه و کفین، (گردی صورت و دست‌ها تا مچ) از نامحرم بپوشاند؛ (نجفی، ۱۳۹۹، ج ۸، ص۱۶۳؛ حلی، ۱۳۹۴، ج۲، ص۴۴۶؛ شهید اول، ۱۳۷۷، ج۱، ص۲۱۶) این دیدگاه که مستظهر به ادله متعددی از کتاب و سنت است، حداقل پوشش لازم را تعیین می‌کند. از جمله ادله قرآنی که به آن استناد گردیده است این آیه است:

﴿ولیضربن بخمرهن علی جیوبهن﴾؛ باید روسری خود را بر گردن خود بیفکنند (تا علاوه بر سر، گردن و سینه آنان نیز پوشیده باشد) (نور، ۳۱) در این آیه از میان انواع پوشش‌ها، نام مقنعه و روسری بزرگ (خمرهن) آمده و این دلیل بر اهمیت حجاب و وجوب آن است و هر کاری زینت زن را آشکار کند یا دیگران را از آن آگاه کند ممنوع است. در آیه مقدار واجب برای پوشش سروصورت، انداختن روسری و مقنعه‌ای است که گردن و سینه را بپوشاند. با حفظ این نوع حجاب، حضور زن در جامعه مانعی ندارد همان‌گونه که شرکت زن در نماز جماعت بلامانع است. (قرائتی، ۱۳۸۵، ج ۸، ص ۱۷۷) غالب فقهای معاصر نیز قایل به استثنا دست‌ها تا مچ و صورت در حکم وجوب‌اند.

بنابراین، زنان در برخورد با نامحرم باید پوشش کافی داشته باشند و از هیچ فقیهی برای امر ورزش زنان، استثنایی بیش از آنچه ذکر شد نقل نشده است.

بر اساس این نظر فقهی، شرکت زنان در ورزش‌های همگانی و عمومی که در معابر عمومی، پارک‌ها یا مکان‌هایی انجام می‌شود که نامحرمان حضور دارند، مشروعیت ندارد. همچنین، حضور بانوان در مسابقاتی که مردان در محل برگزاری آن حضور دارند، نیز از منظر این فقها نامشروع تلقی می‌شود.

با توجه به هر دو دیدگاه، بسیاری از لباس‌های ورزشی استاندارد و رایج در رشته‌های مختلف بین‌المللی، حتی حداقل پوشش مورد نظر مشهور فقها را نیز تأمین نمی‌کنند؛ بنابراین، شرکت در این ورزش‌ها با لباس‌های متعارف در منظر نامحرم، مصداق ترک واجب و ارتکاب فعل حرام است.

تحلیل این دیدگاه نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری ورزش بانوان به‌ویژه در سطوح قهرمانی و حرفه‌ای باید با رعایت دقیق ضوابط پوشش شرعی صورت گیرد. از منظر الگوی سوم زن مسلمان، این محدودیت‌ها نه مانع ورزش و توسعه توانمندی بانوان هستند، بلکه چارچوبی برای طراحی ورزش مشروع و ایمن فراهم می‌کنند. در عمل، این رویکرد، دولت

و نهادهای ورزش را ملزم می‌کند تا زیرساخت‌ها و محیط‌های اختصاصی، ایمن و مطابق باحجاب اسلامی ایجاد کنند تا بانوان بتوانند هم‌زمان با رعایت ارزش‌های دینی، به‌سلامت جسمی، آمادگی قهرمانی و نقش‌های تمدنی خود دست یابند.

مهم‌تر از مقدار پوشش، کیفیت آن است. حجاب در منطق قرآن و سنت، صرفاً به معنای پوشاندن پوست بدن نیست، بلکه باید به‌گونه‌ای باشد که مصداق «تبرّج» نباشد. تبرّج در اصطلاح فقهی، به معنای «آشکار نمودن زینتی است که باید پنهان باشد» (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵ ق، ص ۸۱) و هرگونه خودآرایی و جلوه‌گری که موجب جلب توجه شهوانی نامحرمان شود را در بر می‌گیرد. در قرآن و احادیث از خودنمایی زنان نهی شده است. (ایازی، ۱۳۹۲، ص۱۴۲) قرآن کریم به‌صراحت تبرج را نهی کرده و می‌فرماید: ﴿وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ (احزاب، ۳۳)؛ «و همچون دوران جاهلیت نخستین، با خودنمایی ظاهر نشوید.» این آیه یک اصل کلی را بنیان می‌نهد که بر اساس آن، کیفیت حضور اجتماعی زن نباید تحریک‌آمیز و جلوه‌گرانه باشد. همچنین آیه ﴿وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ﴾ (نور، ۳۱)، نهی را به هر عملی که موجب آشکارشدن زینت‌های پنهان (حتی به‌صورت صوتی) و جلب توجه شود، تعمیم می‌دهد.

در روایات نیز با تعابیر هشداردهنده‌ای همچون «کاشفات عاریات» (زنانی که پوشیده‌اند؛ اما در عین حال برهنه‌اند) (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۳۹۰) به زنانی اشاره شده است که اگرچه پوشش ظاهری دارند، اما به دلیل نازکی، تنگی یا بدن‌نما بودن لباس، عملاً موجب آشکارشدن حجم و برجستگی‌های بدن می‌شوند. این دسته از روایات، معیار فقهی پوشش را از سطح «داشتن لباس» فراتر برده و بر کارکرد و پیامد آن در عرصه عمومی تأکید می‌کنند و چنین پوششی را مصداق روشن تبرّج و در نتیجه، حرام می‌دانند.

بر همین اساس، فقهای امامیه با استناد به آیات، روایات و قواعدی فقهی، تبرّج را به‌عنوان رفتاری حرام مورد تصریح قرار داده‌اند. در این چارچوب، رهبر معظم انقلاب اسلامی (ره) نیز در تبیین حدود اسلامی ورزش بانوان، بر ممنوعیت تبرّج و خودنمایی تأکید کرده و تصریح نموده‌اند که حدود شرعی در این حوزه امری سلیقه‌ای یا تابع عرف‌های متغیر نیست، بلکه باید مبتنی بر سیاست‌گذاری کلان و نظر فقهی معتبر باشد. ایشان هشدار می‌دهند که تبدیل‌شدن جامعه به عرصه خودنمایی زنان، پیامدهای مخربی بر نهاد خانواده، سلامت اخلاقی جامعه و عفاف و مصونیت جوانان خواهد داشت (خامنه‌ای، ۱۳۷۵) این بیان، ناظر به رویکرد فقه حکومتی و مصلحت محور در تنظیم مناسبات اجتماعی است.

تبرّج در ورزش بانوان، مصادیق متعددی دارد از جمله:

عدم پوشش مقدار واجب: نپوشاندن مو و سایر اعضای بدن که پوشش آن بر اساس فقه واجب است. (به جز صورت و دو دست و در برخی موارد دو پا)

استفاده از لباس‌های تنگ، چسبان و مفسده دار: برخی لباس‌های ورزشی از جمله آنچه به نام «مایوی اسلامی» طراحی شده‌اند، تمام‌اندام و برجستگی‌های زنانه را به‌گونه‌ای زننده و نامتناسب با شریعت نمایان می‌کنند.

پوشش‌های نازک و بدن‌نما: لباس‌هایی که خطوط بدن را مشخص می‌کنند و زمینه تبرّج را فراهم می‌آورند.

نمایش مواضع زینت: استفاده از لباس‌هایی که قسمت‌هایی از گوش، گردن، پاها، سینه و بازو را آشکار می‌سازد.

تشبه به مردان در پوشش: مانند لباس‌های متحدالشکل در مراسم افتتاحیه مسابقات که از نظر برخی فقها، تقلید نامشروع از مردان محسوب می‌شود.

تحلیل موضوعی این مصادیق نشان می‌دهد که مسئله پوشش در ورزش بانوان، صرفاً محدود به رعایت ظاهر نیست، بلکه به حفظ کرامت، عفاف و نقش تمدنی زن مسلمان نیز مربوط می‌شود. رعایت ضوابط شرعی در طراحی لباس و محیط ورزش، امکان حضور مؤثر و مشروع بانوان در میادین ورزشی را فراهم می‌کند و آنان را قادر می‌سازد تا توانمندی جسمانی، اخلاقی و اجتماعی خود را در چارچوب الگوی سوم زن مسلمان ارتقا دهند. به این ترتیب، ورزش بانوان نه‌تنها سلامت و مهارت را تقویت می‌کند، بلکه ابزاری برای تحقق نقش تمدنی و ارتقای عزت و کرامت آنان در جامعه اسلامی نیز محسوب می‌شود.

نکته مهمی که در اینجا باید به آن اشاره شود، این است که چالش پوشش در ورزش بانوان، به‌ویژه در سطح قهرمانی و حرفه‌ای، فراتر از محدوده‌های شرعی است و تعارضی جدی میان «منطق فنی و عملی ورزش مدرن» و «منطق صیانتی

فقه» ایجاد می‌کند. در ورزش مدرن، طراحی لباس‌های ورزشی عمدتاً به‌گونه‌ای است که حداکثر راحتی حرکتی، کارایی عملکردی و نمایش عضلات ورزشکار را فراهم کند، حال‌آنکه سیاست‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی باید مدلی طراحی کند که در آن حفظ پوشش و رعایت ضوابط شرعی، مانع رسیدن به سطح قهرمانی و پیشرفت مهارتی نشود.

این چالش در دو لایه سیاست‌گذاری قابل‌تحلیل است:

لایه اول: مسئله «ستر حجم»

اکثر لباس‌های ورزشی استاندارد جهانی، مانند: لباس‌های دو و میدانی یا وزنه‌برداری با وجود افزودن لایه‌های زیرین برای پوشاندن پوست، به دلیل کشسانی و طراحی متناسب با عملکرد، حجم بدن را به‌طور کامل نمایان می‌کنند. این امر مصداق نوین «تبرّج» است و با ملاک‌های «عفت عمومی» در تعارض قرار می‌گیرد.

برای رفع این چالش، نهادهای متولی ورزش باید ملزم به تدوین «پیوست فنی پوشش» شوند. این پیوست باید مشخص کند که برای هر رشته ورزشی چگونه می‌توان با استفاده از فناوری‌های نوین نساجی، لباس‌هایی طراحی کرد که اولاً: از نظر فقهی، حجم بدن را نمایان نکند و ثانیاً: دامنه حرکتی ورزشکار را محدود نسازد.

تا زمانی که تعریف دقیقی از «حد مجاز چسبندگی و نمایش بدن» در قوانین ورزشی وجود نداشته باشد، برخوردها سلیقه‌ای خواهد بود و امکان حضور مشروع و شرعی بانوان محدود می‌ماند.

لایه دوم: تضاد میان قوانین فدراسیون‌های جهانی و الزامات شرعی.

بسیاری از فدراسیون‌های جهانی به دلایل ایمنی، (مانند ممنوعیت اولیه حجاب در جودو یا بسکتبال به دلیل خطر خفگی) یا داوری مسابقات (عدم دید کافی داور)، پوشش‌های اسلامی را محدود یا ممنوع می‌کنند. در اینجا سیاست‌گذاری باید از رویکرد انفعالی (تحریم یا عدم حضور) به دیپلماسی ورزشی فعال تغییر یابد. تجربه موفق اصلاح قوانین فدراسیون جهانی وزنه‌برداری و بسکتبال نشان داده است که فقه شیعه ظرفیت انطباق با الزامات مدرن را دارد.

مدل پیشنهادی برای قانون‌گذاری در این بخش، نظام‌مندی سه سطحی رشته‌هاست:

۱. رشته‌های سازگار: رشته‌هایی که پوشش کامل هیچ تضادی با قوانین جهانی و ماهیت ورزش ندارد. (مانند: تیراندازی، تیروکمان، قایقرانی) در این رشته‌ها قانون‌گذار باید بر زیبایی‌شناسی پوشش تمرکز کند.

۲. رشته‌های دارای اصطکاک: رشته‌هایی که نیازمند بازطراحی لباس و رایزنی با فدراسیون‌های جهانی هستند. (مانند ورزش‌های رزمی) سیاست‌گذار باید بودجه پژوهشی را به طراحی لباس‌های سازگار با پوشش اسلامی اختصاص دهد.

۳. رشته‌های ناسازگار: رشته‌هایی که ماهیت آن‌ها با پوشش شرعی قابل‌جمع نیست. (مانند شنا و ژیمناستیک ریتمیک) در این حوزه، ورزش باید در محیط‌های اختصاصی بانوان انجام شود و تمرکز بر توسعه ورزش همگانی در فضاهای کنترل‌شده باشد.

بدین ترتیب، مسئله پوشش در ورزش بانوان را باید در چارچوب تعارض میان «منطق کارکردیِ ورزش مدرن» و «منطق صیانتیِ فقه اسلامی» تحلیل کرد. منطق مسلط بر ورزش مدرن، پوشش را تابع الزامات عملکردی، استانداردهای رقابتی و قواعد فنی هر رشته تعریف می‌کند در حالی که منطق فقه اسلامی، پوشش را بخشی از نظام صیانت از عفت عمومی و کرامت انسانی می‌داند. حل این تعارض نه از طریق نادیده‌گرفتن یکی به نفع دیگری، بلکه در قالب طراحی نهادی و قانونمند امکان‌پذیر است. در این راستا، تدوین «پروتکل‌های ملی‌پوشش ورزشی بانوان» به‌عنوان یک ابزار حقوقی – سیاستی ضروری می‌نماید؛ پروتکل‌هایی که در آن، جزئیات فنی لباس ورزشی از حیث جنس، الگوی دوخت و میزان آزادی حرکت، متناسب با هر رشته ورزشی و با مشارکت هم‌زمان فقیهان و متخصصان مهندسی ورزش، تعیین و به‌صورت الزام‌آور در نظام حقوق ورزشی کشور نهادینه شود.

۳-۵-۲- چالش ورزش بانوان در محیط‌های عمومی

یکی از مهم‌ترین مسائل مرتبط با ورزش بانوان، نحوه تحقق این فعالیت‌ها در فضاهای عمومی و در معرض دید مردان نامحرم است. پرسش اساسی آن است که آیا حضور زنان در عرصه عمومی به‌خودی‌خود موجب محدودیت یا منع شرعی

است یا مشروعیت آن منوط به رعایت ضوابط فقهی مانند حجاب، پرهیز از تبرّج و حفظ عفت عمومی است. پاسخ به این پرسش، نقش تعیین‌کننده‌ای در سیاست‌گذاری فرهنگی و حقوقی ورزش بانوان در جامعه اسلامی دارد.

برای تحلیل این موضوع، نخست لازم است چارچوب فقهی ارتباط اجتماعی زن و مرد اجنبی روشن شود. فقیهان امامیه، مرد اجنبی را کسی می‌دانند که نسبت به یک زن مسلمان نه در زمره محارم نسبی، رضاعی یا سببی قرار دارد و نه همسر یا ملک یمین او محسوب می‌شود. (حلی، ۱۴۱۰ق، ج ۱۹، ص ۲؛ طوسی، ۱۴۰۰ق، ص ۴۵۱؛ عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲، ص ۶۷) مواجهه و تعامل زن با مرد اجنبی تابع حدود و قیود خاص شرعی است و از نظر حکم ماهوی با تعامل با محارم، همسر یا کنیز تفاوت دارد و مستلزم رعایت ضوابط ویژه‌ای در حوزه حجاب، نگاه و رفتار اجتماعی است.

در فرض نخست، برخی ممکن است حضور زنان در برابر مردان نامحرم را مطلقاً حرام بدانند؛ با این حال، مستندات قرآنی و روایی قطعی برای اثبات این حرمت وجود ندارد و اجماع فقهای امامیه نیز در این زمینه مشاهده نمی‌شود. هرچند روایاتی مانند روایت هشام بن سالم از کلینی که به مردان دستور می‌دهد زنان را در خانه نگاه دارند و از دید نامحرمان بپوشانند (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۵۳۵) و روایت طبرسی درباره «بهترین زنان» که بیان می‌کند کسی که نه مردی او را ببیند و نه او مردی را ببیند بهترین زن است، (طبرسی، ۱۳۷۰، ص ۲۳۳) به رعایت عفاف و حفظ حریم اشاره دارند، اما این روایات به‌تنهایی دلالت بر حرمت مطلق ندارند، زیرا تعارض با روایات دیگر وجود دارد و سیره عملی مسلمانان نیز حضور زنان در جامعه را ممنوع نکرده است. در همین راستا، آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی در تفسیر آیه ۵۳ سوره احزاب تصریح می‌کند که حکم مربوط به همسران پیامبر است و از آن عمومیت برای همه زنان مسلمان قابل استنتاج نیست: «فهذا مختصّ بنساء النبی، و لیس فیها ما یدلّ علی العموم.» (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵ق، ص ۶۹) بر این اساس، اصل عدم اختلاط یا تفکیک جنسیتی مطلق، مستند قرآنی عام ندارد و معیار مشروعیت حضور زنان در عرصه اجتماعی و ورزشی، رعایت حجاب، پرهیز از تبرّج و جلوگیری از تحقق مفسده است.

در فرض دوم، حضور زنان در برابر مردان نامحرم مشروط به رعایت قیود شرعی امکان‌پذیر است. نخستین قید، فرو داشتن نگاه است؛ زنان موظف‌اند نگاه خود را فرو دارند و از نگاه تحریک‌آمیز پرهیز کنند. (عاملی، ۱۴۰۹ق، ج۲۰، ص۲۰۲) هرچند برخی فقها این حکم را مطلق بیان کرده‌اند، اما فعل معصومان نشان می‌دهد که در مواردی که قصد مفسده وجود ندارد، نگاه به بخش‌هایی از بدن مردان که معمولاً پوشیده نمی‌شده، ایرادی ندارد. (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵ق، ص ۸۱) دومین قید، رعایت حجاب شرعی است؛ آیات ۳۱ نور و ۵۹ احزاب و روایات صحیح، پوشش تمام بدن به جز صورت و دو کف دست را واجب می‌دانند و تأکید دارند که پوشش باید شامل مقنعه و جلباب باشد و خطوط و حجم بدن مشخص نشود. (مکارم شیرازی، ۱۴۲۵ق، ص ۵۵ و ۶۹) پوشش‌هایی مانند شلوار که هندسه بدن را آشکار می‌کنند، مطابق عرف و شارع کفایت نکرده و می‌تواند موجب جلب توجه و ایجاد مفسده شود. (خامنه‌ای، ۱۳۹۵ ش، ص ۱۴) سومین قید بر اساس آیه ۳۱ نور، نکوبیدن پا بر زمین است؛ زنان نباید به‌گونه‌ای قدم بردارند که صدای زینت پنهان مانند خلخال موجب جلب توجه اجنبی شود. (اردبیلی، بی‌تا، ص ۵۴۷؛ کاظمی، بی‌تا، ج۳، ص ۲۸۸) در نتیجه، چنانچه زن ورزشکار این قیود را رعایت کند و خوف وقوع مفسده نیز وجود نداشته باشد، حضور وی در ورزش در برابر اجنبی از نظر شرعی مانعی ندارد. با این حال، آمارها نشان می‌دهد که ۹۰ تا ۹۵ درصد زنان در فضاهای عمومی با مزاحمت‌های لفظی و فیزیکی مواجه هستند؛ (ریاحی خاچکی، ۱۳۹۵، ص ۶۹؛ کردی حسینی نوذری، ۱۳۹۴، ص ۷) بنابراین، تحقق کامل شرایط شرعی در محیط‌های عمومی دشوار است و نیازمند مطالعات میدانی و پژوهش‌های جامع است.

با بررسی فتاوای مراجع زنده معاصر شیعه امامیه درباره ورزش بانوان در مرئی و منظر مردان اجنبی، می‌توان دیدگاه‌های فقهی را در سه رویکرد دسته‌بندی کرد. رویکرد نخست، اجتناب مطلق از ورزش بانوان در برابر مرد نامحرم است، حتی با رعایت پوشش متعارف. برای نمونه، آیت‌الله جعفر سبحانی در پاسخ به پرسشی درباره ورزش بانوان با لباس‌های گشاد، روسری و شلوار تصریح کرده‌اند که از این عمل باید اجتناب شود. (سبحانی، ۱۴۳۱ق، ج ۱، ص ۳۶۴) رویکرد دوم، عدم جواز مقید به تحقق مفسده است؛ در این دیدگاه، انجام ورزش بانوان به طور مطلق ممنوع نیست، بلکه ملاک اصلی تحقق مفسده، ریبه یا تحریک است. نمونه آن، فتوای آیت‌الله سید علی سیستانی درباره دوچرخه‌سواری و اسکیت دختران در مکان

عمومی است که در صورتی که موجب تحریک باشد، جایز نخواهد بود. (سیستانی، ۲۰۱۸م، ص ۱) همچنین آیت‌الله سید علی خامنه‌ای ﷺ حضور مردان در سالن‌های ورزشی و مربی‌گری مردان برای زنان را مشروط به رعایت کامل حجاب و عدم جلب توجه نامحرم دانسته‌اند. (خامنه‌ای، ۲۰۱۸م، ص ۱) در نهایت، رویکرد سوم بر جواز مقید استوار است؛ بر اساس این دیدگاه، اگر زن مسلمان حجاب کامل را رعایت کرده و از تبرّج پرهیز کند و ترس وقوع مفسده وجود نداشته باشد، ورزش در مرئی و منظر نامحرم به‌خودی‌خود اشکالی ندارد. این رویکرد در فتاوای برخی فقها قابل‌مشاهده است. برای مثال، آیت‌الله محمدصادق روحانی درباره آموزش تکواندو به دختران تا سن پانزده‌سالگی با رعایت پوشش کامل و عدم تماس بدنی بیان کرده‌اند که اشکال شرعی ندارد. (روحانی، ۲۰۱۸م، ص ۱)

در مجموع، اصل جواز ورزش بانوان محفوظ است و تنها در صورت تحقق عناوین ثانویه‌ای مانند مفسده، ریبه یا نقض حدود شرعی، منع شرعی مطرح می‌شود.

۳-۵-۳- چالش تعاملات جنسیتی

یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین چالش‌های فقهی در حوزه ورزش بانوان که در سطوح مختلف همگانی، تربیتی، قهرمانی و حرفه‌ای قابل‌مشاهده است، مسئله تعاملات جنسیتی در فرایندهای تمرین، مسابقه و مدیریت ورزشی است. این چالش هنگامی پررنگ‌تر می‌شود که ورزشکار مسلمان در سطوح قهرمانی و حرفه‌ای و در عرصه‌های بین‌المللی حاضر می‌شود که مقررات آن، الزاماً منطبق با ضوابط شرعی نیست. مسئله اصلی حول دو محور اساسی می‌چرخد: حرمت تماس بدنی با نامحرم و ممنوعیت اختلاط مفسده‌انگیز. این دو محور اغلب در عمل در یک موقعیت ورزشی مشترک بروز می‌کنند و تحلیل فقهی آنها نیازمند نگاه هم‌زمان است.

۱. حرمت تماس بدنی با نامحرم: یک حکم مسلّم فقهی

از ضروریات فقه اسلامی، حرمت لمس عمدی و بدون اضطرار بدن زن و مرد نامحرم است. این حکم مورد اتفاق فقها بوده و مستند به ادله نقلی متقنی است. امام صادق (ع) می‌فرمایند: «مصافحه مرد و زن نامحرم حرام است.» (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج۱۴، ص۱۴۳) سید محمدکاظم طباطبایی یزدی در «العروة الوثقی» تصریح می‌کند: «لایجوز مصافحة الأجنبیة نعم لا بأس بها من وراء الثوب...» (محقق طباطبایی یزدی، ۱۴۱۹ق، ج۲، ص۸۰۴) بر این اساس، اصل اولی، حرمت هرگونه تماس مستقیم است، مگر آنکه از پوشش حایل (مانند دستکش) انجام شود یا در محدوده رابطه محارم قرار گیرد. حتی تماس بدون قصد لذت نیز به‌اتفاق فقها از جمله آیت‌الله سیستانی مجاز شمرده نمی‌شود، مگر در موارد اضطراری خاص. (زارع، ۱۳۹۳، ص ۱۵۱)

این حکم در سیره عملی معصومین ﷺ نیز تجلی‌یافته است؛ چنان‌که در منابع تاریخی آمده پیامبر اکرم ﷺ هنگام بیعت با زنان از تماس مستقیم پرهیز می‌کردند. این سیره نشان می‌دهد حتی برای اهداف مهم اجتماعی – سیاسی، نادیده‌گرفتن این حریم مجاز نیست. به عبارت فقهی، اگر قرآن کریم حتی از نرمی در سخن‌گفتن با نامحرم نهی کرده است، (سوره احزاب، آیه ۳۲) به طریق اولی لمس بدن که زمینه‌ساز قوی‌تری برای فساد است، حرام خواهد بود.

افزون بر دلایل فقهی و تاریخی، اختلاط مفسده‌انگیز موجب تهدید فضیلت «حیا» نیز می‌شود. مقام معظم رهبری می‌فرمایند: «مسئله‌ی اختلاط زن و مرد یک مسئله است... اسلام نقطه‌ی مقابل این است. حیا برای مرد فضیلت است، برای زن هم فضیلت است و این حیا مظاهری دارد؛ یکی از مظاهرش پوشش ظاهری است؛ یکی از مظاهرش معاشرت‌ها و مکالمات سخنورانه است که انسان در حرف‌زدن... حیا را ملاحظه کند.» (بیانات، ۱۳۹۶) از این منظر، اختلاط نه‌تنها ممکن است موجب نگاه حرام یا بروز فتنه شود، بلکه با تضعیف حیا و ارزش‌های اخلاقی، زمینه‌ای برای فساد گسترده‌تر اجتماعی و اخلاقی ایجاد می‌کند.

در محیط ورزشی، این حکم، چالش‌های عملی متعددی ایجاد می‌کند؛ از جمله در فرایند داوری، (مانند بررسی وضعیت ورزشکار، اندازه‌گیری تجهیزات) معاینات پزشکی پیش از مسابقه، مراسم اهدای جوایز (دست دهی، بوسیدن

مدال) و تعامل با مربیان و کادر فنی مرد؛ بنابراین، صرف توجه به پوشش شرعی کافی نبوده و بازتعریف الگوی تعاملات انسانی در آیین‌نامه‌های اجرایی ورزش بانوان یک ضرورت فقهی است.

۲. اختلاط مفسده‌انگیز: مفهوم، مصادیق نوین و چالش بین‌المللی

منظور از «اختلاط حرام»، صرف حضور فیزیکی در یک مکان عمومی نیست، بلکه قرارگرفتن در موقعیتی است که زمینه را برای شکسته‌شدن حریم‌های شرعی فراهم شود. قرآن کریم با بیان علت، ﴿ذٰلِكُمْ اَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَ قُلُوبِهِنَّ﴾ (احزاب، ۵۳) بر لزوم ایجاد حریم برای حفظ طهارت قلبی تأکید می‌کند. روایاتی نیز چون نکوهش امام علی علیه‌السلام از اختلاط غیرضروری زنان در بازارها، (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج۱۴، ح۲) مؤید این اصل کلی هستند.

امروزه، گسترش رشته‌های ورزشی مختلط در رویدادهای معتبر جهانی، مصداقی عینی و جدید از این چالش را پیش روی ورزشکار مسلمان قرار داده است. از المپیک توکیو ۲۰۲۰، رویدادهایی مانند: تیراندازی با کمان میکس و شنای امدادی ۴×۱۰۰ متر مختلط به برنامه افزوده شد و روندی که در المپیک‌های آتی نیز تداوم دارد. در این رقابت‌ها، ورزشکاران زن و مرد در یک تیم واحد، متعهد به همکاری نزدیک، تقسیم وظایف و گاه تماس بدنی هستند. این ساختار، ورزشکار زن مسلمان را در معرض موقعیت‌هایی قرار می‌دهد که اختلاط مفسده‌انگیز در شرایط عادی، کراهت شدید دارد و در شرایط تماس یا خلوت، حرمت دارد.

افزون بر دلایل فقهی و تاریخی صرف، اختلاط مفسده‌انگیز موجب تهدید فضیلت اخلاقی بنیادین «حیا» نیز می‌شود. حیا به عنوان یک ارزش‌محوری در اسلام، تنها به پوشش ظاهری محدود نمی‌شود، بلکه کلیه شئون معاشرت و تعامل را در بر می‌گیرد. مقام معظم رهبری در این زمینه تأکید می‌کنند: «مسئله‌ی اختلاط زن و مرد یک مسئله است... اسلام نقطه‌ی مقابل این است. حیا برای مرد فضیلت است، برای زن هم فضیلت است و این حیا مظاهری دارد؛ یکی از مظاهرش پوشش ظاهری است؛ یکی از مظاهرش معاشرت‌ها و مکالمات سخنورانه است که انسان در حرف‌زدن... حیا را ملاحظه کند.» (بیانات در دیدار جمعی از بانوان، ۱۳۹۶) از این منظر، اختلاط نابجا نه‌تنها ممکن است مستقلاً موجب نگاه حرام یا بروز فتنه شود، بلکه با تضعیف تدریجی حیا و ارزش‌های اخلاقی ناظر بر تعاملات، زمینه‌ساز فساد گسترده‌تر اجتماعی و اخلاقی می‌گردد. به عنوان نمونه در یک مسابقه بین‌المللی تنیس‌روی‌میز مختلط، یک ورزشکار زن مسلمان مجبور است در طول مسابقه‌ای فشرده و پراسترس در فاصله‌ای بسیار نزدیک با هم‌تیمی مرد خود به طور مداوم در تعامل باشد. این تعامل تنها به تبادل توپ محدود نمی‌شود، بلکه شامل مشاوره‌های فنی در فواصل بازی، هدایت و تشویق با لحن‌های احساسی و حتی تماس‌های بدنی غیرعمدی در هیجان پیروزی می‌گردد. در چنین فضایی، حتی اگر پوشش شرعی کاملاً رعایت شده باشد، تکرر و عادی‌شدن این سطح از ارتباط نزدیک و صمیمانه با نامحرم، می‌تواند به‌تدریج مرزهای حیای درونی و حساسیت‌های اخلاقی را کم‌رنگ کند. این فرایند تدریجی، نمونه‌ای بارز از تبدیل یک موقعیت ورزشی به «اختلاط مفسده‌انگیز» است که اصل فضیلت «حیا» را در معرض تهدید قرار می‌دهد.

با این حال، فقه اسلامی نگاهی یک‌سویه و انعطاف‌ناپذیر ندارد. فقها اختلاطی را که جهت یک ضرورت مشروع اجتماعی، تحصیلی یا شغلی باشد - مشروط به رعایت دقیق ضوابط شرعی - مجاز می‌شمارند؛ (موسوی خمینی، ۱۳۹۲، ج۸، ص۵۰۷؛ یزدی، ۱۳۷۴، ج۴، ص۳۲۷) بنابراین، نفس حضور در یک فعالیت ورزشی حرفه‌ای بین‌المللی اگر به‌عنوان یک «ضرورت» یا «مصلحت مهم» تلقی شود، می‌تواند تحت شرایطی قابل‌بررسی باشد. مسئله اصلی، تنظیم این ضوابط و شرایط است.

در تطبیق این نگاه بر رشته‌های ورزشی مختلط، می‌توان تفکیک میان رشته‌ها بر اساس ماهیت تعامل و احتمال تماس بدنی را پیشنهاد نمود. بر مبنای اصل حرمت لمس نامحرم و پرهیز از اختلاط مفسده‌انگیز، به نظر می‌رسد شرکت در رشته‌های غیرتماسی و کم تعامل مختلط - نظیر تیراندازی، تیراندازی با کمان، یا برخی رشته‌های الکترونیک - که در آن تماس بدنی مستقیم میان ورزشکاران وجود ندارد و تعامل در فاصله دور و غالباً بدون خلوت امکان‌پذیر است، در صورت رعایت سایر شرایط (پوشش کامل، عدم نگاه حرام، پرهیز از سخن نامناسب) با موانع فقهی کمتری مواجه باشد. در مقابل،

رشته‌های برخوردی، تماسی یا پرتعامل مختلط - اعم از ورزش‌های رزمی، گروهی یا رشته‌هایی مانند شنای مختلط - که مستلزم تماس بدنی مستقیم، همکاری تنگاتنگ فیزیکی یا قرارگیری در موقعیت‌های مشتبه به خلوت است، به دلیل تعارض آشکار با احکام اولیه، به‌سادگی قابل جواز نبوده و نیازمند بازطراحی بنیادین در قوانین اجرایی یا اخذ مجوزهای خاص اضطراری با ضوابط فوق‌العاده محدود خواهد بود. این تفکیک، می‌تواند مبنایی برای اولویت‌بندی و سیاست‌گذاری هوشمند نهادهای متولی در حمایت از حضور ورزشکاران زن مسلمان در عرصه‌های بین‌المللی فراهم آورد.

گاهی ادعا می‌شود که الزامات ورزش بین‌المللی و فشارهای حرفه‌ای، مصداق «اضطرار» بوده و احکام حرمت را مرتفع می‌سازد. اما از منظر فقه امامیه، اضطرار یک عنوان ثانوی با ضوابط بسیار محدود و فنی است. اضطرار واقعی به وضعیتی اطلاق می‌شود که حفظ مصلحت ضروری‌الرعایه‌ای مانند جان، سلامتی حیاتی یا دفع هلاکت، منحصراً منوط به ارتکاب حرام باشد.

شرایط ورزش حرفه‌ای عموماً در این تعریف نمی‌گنجد؛ اولاً: شرکت در یک مسابقه خاص یا استفاده از یک مربی مشخص، امری اختیاری و انتخابی است و فقدان آن به هلاکت یا آسیب جانی منجر نمی‌شود. ثانیاً: در اغلب موارد جایگزین‌های مشروعی مانند استفاده از مربی زن، طراحی جداگانه بخش بانوان یا پیگیری تغییر قوانین از مجاری دیپلماسی ورزشی وجود دارد. فتوای آیت‌الله مکارم شیرازی در خصوص دانشجویان در محیط‌های ورزشی مختلط خارج از کشور نیز مؤید همین تفسیر مضیق است. ایشان با بیان «این کار جایز نیست... و در صورت اجبار به مقدار ضرورت قناعت کنید» دقیقاً بر تسری‌ندادن عنوان اضطرار به شرایط عادی و الزام صرفاً به قدر ضرورت قطعی تأکید کرده‌اند.

بنابراین، نمی‌توان به بهانه تبعیت از مقررات بین‌المللی، کسب افتخار یا حفظ موقعیت حرفه‌ای، احکام قطعی اولیه را نادیده گرفت. راه‌حل صحیح از منظر فقه حکومتی، نه توسیع بی‌ضابطه عناوین ثانویه، بلکه فعالیت برای تغییر شرایط، اصلاح مقررات و ایجاد بسترهای سالم و منطبق با شریعت است.

با عنایت به آنچه بیان شد چالش تعاملات جنسیتی در ورزش بانوان، نشان‌دهنده ضرورت گذار از رویکرد سلبی محض به رویکرد ایجادی و سیاست‌گذارانه است. برای مواجهه سازنده با این چالش به‌ویژه در عرصه بین‌الملل، اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. تدوین آیین‌نامه‌های فقهی - ورزشی: نهادهای متولی ورزش بانوان با همکاری مراجع فقهی و حقوق‌دانان، باید دستورالعمل‌های عملیاتی دقیقی برای حضور در رقابت‌های داخلی و بین‌المللی (ازجمله مسابقات مختلط) تدوین کنند. این آیین‌نامه‌ها باید مواردی چون نحوه تعامل با داوران و عوامل مرد، ممنوعیت تماس بدنی مستقیم، چگونگی جلوگیری از خلوت و استانداردهای پوشش در تمام مراحل را به‌طور شفاف تعیین کنند.

۲. فعال‌سازی دیپلماسی ورزشی: باید از مجاری دیپلماسی ورزشی و نهادهای بین‌المللی، برای تفهیم ملاحظات فرهنگی - دینی و اخذ مجوزهای لازم (مانند: استفاده از پوشش کامل، معاینه توسط پزشک هم‌جنس یا حذف مراسم اجباری دست دهی) تلاش کرد.

۳. بازطراحی سازوکارهای داخلی: در داخل کشور، باید سازوکارهای اجرایی مسابقات، گزینش و آموزش داوران و مربیان زن و فضای ورزشگاه‌ها به‌گونه‌ای بازطراحی شود که اصل «حفظ حریم» به‌طور کامل رعایت گردد.

در نهایت هدف غایی، تمهید مسیر مشارکت حرفه‌ای، شرعی و عزتمندانه بانوان مسلمان در عرصه ورزش جهانی است؛ مشارکتی که نه‌تنها در تقابل با ارزش‌های دینی نباشد که در پرتو آن، الگویی از زن مسلمان متعهد، توانمند و تأثیرگذار به جهانیان معرفی شود. این امر مستلزم عزمی جدی، پژوهش‌های فقهی کاربردی و سیاست‌گذاری هوشمندانه در سطح کلان است.

۴-۵-۳- چالش توسعه رشته‌های ورزشی

هرچند حکم اولیه ورزش در فقه اسلامی، به دلیل نقش آن در تأمین سلامت جسم و روان، جواز و حتی رجحان است، اما توسعه برخی رشته‌های ورزشی - به‌ویژه در سطح حرفه‌ای و قهرمانی - با چالش‌های فقهی و حقوقی جدی مواجه

می‌شود. این چالش ناظر به رشته‌هایی است که ذاتاً با خطر، برخورد و احتمال بالای آسیب جسمانی همراه‌اند؛ به‌گونه‌ای که آسیب‌دیدگی نه یک امر اتفاقی، بلکه بخشی از ساختار رقابت محسوب می‌شود.

رویکرد قانون‌گذار جمهوری اسلامی ایران نیز ناظر به همین واقعیت است. بر اساس بند (ث) ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی، «عملیات ورزشی و حوادث ناشی از آن» در صورتی که مطابق مقررات انجام شود، فاقد مسئولیت کیفری دانسته شده است. این استثنا مبتنی بر پذیرش عقلایی احتمال آسیب در فعالیت‌های ورزشی است؛ بدین معنا که هر فردی با ورود به یک رشته ورزشی، به‌طور متعارف احتمال آسیب‌دیدگی خود یا واردساختن آسیب به دیگری را مفروض می‌گیرد. با این حال، این احتمال در برخی رشته‌ها نه‌تنها قوی، بلکه قریب به قطع است؛ به‌گونه‌ای که گاه مسابقه زمانی پایان می‌یابد که یکی از طرفین با واردآمدن صدمات بدنی از ادامه رقابت بازمی‌ماند.

از این منظر، ورزش‌ها را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: «خطرناک یا برخوردی» و «غیرخطرناک یا غیرتماسی.» در دسته نخست، مانند بوکس و برخی هنرهای رزمی ترکیبی، احتمال آسیب جسمی نه‌تنها وجود دارد، بلکه در ساختار مسابقه، گاه آسیب جزئی به حریف جزو امتیاز محسوب می‌شود. این ویژگی ذاتی، تحلیل فقهی این رشته‌ها را – به‌ویژه برای بانوان مسلمان – پیچیده می‌سازد و نیازمند بررسی دقیق نسبت میزان آسیب و اصول فقهی است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها، مربوط به رشته‌هایی است که ذاتاً با احتمال آسیب جدی و برخورد فیزیکی همراه هستند. در چنین شرایطی، حکم اولیه جواز ورزش با یک عنوان ثانویه، یعنی ضرر و مخاطره برای سلامت جسمی، تعارض پیدا می‌کند و فقه اسلامی برای تحلیل این مسئله از قاعده بنیادین «لاضرر و لاضرار» بهره می‌گیرد.

این قاعده که از حدیث مشهور نبوی «لا ضَرَرَ وَ لاضرارَ فی الاسلام» (حر عاملی،ج۲۶، ص۱۴) اخذ شده، یکی از قواعد حاکم بر تمام ابواب فقه است. این قاعده مشتمل بر دو فقره است: لاضرر و لاضرار. مقصود از لاضرر این است که هر حکمی که ثبوتش مستلزم ضرر باشد منتفی است و از فقره لاضرار، نهی از ضربه‌زدن به غیر استفاده می‌شود. معنای قاعده این است که فقه اسلامی حکمی ضرری وضع نکرده و هر حکمی که اصل وجود یا استمرار آن مستلزم ضرر و ضرار باشد در اسلام منتفی است.

این اصل، ریشه در آیات متعددی از قرآن کریم نیز دارد که به‌صراحت از به هلاکت انداختن خود (بقره، ۱۹۵) و آسیب‌رساندن به نفس (نساء، ۲۹) نهی کرده‌اند. همچنین، حکم وضعی ضمان و مسئولیت مدنی ناشی از آسیب به نفس یا اعضای بدن دیگران، مبتنی بر قاعده عقلی و شرعی «اتلاف» است.

قاعده لاضرر به عنوان یک حکم حکومتی الهی عمل کرده و می‌تواند احکام اولیه (مانند جواز یک عمل) را در صورتی که اجرای آن مستلزم ضرر باشد، محدود یا لغو کند. یکی از موارد بارز ضرر، آسیب به نفس (بدن) است. صاحب العناوین در تعریف ضرر بدنی می‌نویسد: ضرر بدنی، بی‌گمان آنچه که سبب نقص در اعضا یا قیافه گردد چه با ضرب‌وجرح، چه با ایجاد مرض یا کاری که سبب تأخیر و کندی بهبودی شود و چه سبب درد شدید گردد؛ در تمام این موارد ضرر صادق است. (حسینی مراغی، ۱۳۹۵، ج۲، ص ۳۰۹) بنابراین، هر ورزشی که به طور قطعی یا با احتمال عقلایی بالا، منجر به «ضرر معتنابه» (آسیب قابل‌توجه) اعم از آسیب‌های جسمی یا روحی (فحش، ناسزا و...) شود از دایره جواز اولیه خارج شده است.

بر اساس این مبانی، اصل اولیه و پیش‌فرض فقهی آن است که هرگونه آسیب و صدمه‌ای که در جریان یک فعالیت ورزشی از سوی یک ورزشکار به دیگری وارد شود، «ضرر معتنابه» باشد موجب ضمان و مسئولیت است. در برابر این اصل کلی، برخی قواعد ثانوی یا شرایط خاص مطرح می‌شود که شاید بتواند مسئولیت را منتفی کند. مهم‌ترین این موارد عبارت‌اند از:

۱. قاعده اقدام؛ یعنی شخص با ورود آگاهانه به عرصه ورزش، ریسک آسیب را پذیرفته است. اما بررسی فقهی نشان می‌دهد اکثر فقها اعتقاد دارند این قاعده عمدتاً در مورد اموال جاری است و نمی‌توان آن را به اعضا و جان انسان تسری داد. زیرا کسی مجاز به اسقاط حق حیات و سلامت خویش نیست.

۲. قاعده تحذیر (اخطار)؛ اگر ورزشکار به طور مؤثر و شخصی به حریف درباره خطر احتمالی هشدار دهد و حریف با بی‌توجهی خود را در معرض آسیب قرار دهد، شاید مسئولیت منتفی شود. با این حال در فضای پویا و سریع ورزشی، تحقق شرایط دقیق این قاعده (مانند اعلام شخصی و فرصت برای اجتناب) عملاً بسیار دشوار است. این قاعده بیشتر در

مورد تماشاگران مصداق دارد.

۳. اذن ورزشکار (رضایت پیشین)؛ شرکت داوطلبانه فرد در یک فعالیت ورزشی، به معنای پذیرش خطرات متعارف و پیش‌بینی‌پذیر آن ورزش تلقی می‌شود و در مواردی می‌تواند مانع تحقق ضمان یا مسئولیت گردد؛ البته این قاعده، مطلق و بدون قید نیست.

در نظام حقوقی ایران، قانون‌گذار در بند «ث» ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی، عملیات ورزشی و حوادث ناشی از آن را تحت شرایطی از دایره مسئولیت کیفری خارج کرده است. مطابق این ماده، صدمات ناشی از ورزش تنها در صورتی جرم محسوب نمی‌شوند که اولاً: مطابق مقررات ورزشی مربوطه انجام شده باشند و ثانیاً: با موازین شرعی مغایرت نداشته باشند. این دو قید، به‌روشنی نشان می‌دهد که رضایت ورزشکار، صرفاً در چارچوب ضوابط قانونی و شرعی معتبر است و نمی‌تواند مجوز ایراد هر نوع صدمه‌ای باشد.

فقها به‌طور مستقل و صریح به مسئله تخلف یا نقص مقررات توسط ورزشکاران و آثار ضمان‌آور آن نپرداخته‌اند، اما در باب مشابه آن، یعنی «ضمان پزشک»، مباحث فقهی گسترده‌ای ارائه شده است. وجه تشابه میان پزشک و ورزشکار از آن جهت است که عمومات ادله مربوط به ضمان یا عدم ضمان در خصوص هر دو به‌صورت یکسان قابل جریان است. افزون بر این، قواعد حاکم بر تعهد پزشک در قبال بیمار، از حیث ماهیت رفتار و پیامدهای احتمالی آن، شباهت قابل‌توجهی با قواعد حاکم بر روابط میان دو ورزشکار در جریان عملیات ورزشی دارد؛ به‌گونه‌ای که هر دو در چارچوب فعالیتی مجاز و عقلایی، اقداماتی انجام می‌دهند که ذاتاً با احتمال ایراد صدمه همراه است.

همان‌گونه که اباحه اقدام پزشک به معالجه بر پایه ضرورت و مصلحت حفظ جان و سلامت بیمار توجیه می‌شود، جواز فعالیت‌های ورزشی نیز بر اساس اهمیت ورزش در تأمین سلامت جسمی و روانی افراد و کارکردهای اجتماعی آن قابل تبیین است. هرچند ورزش، به‌ویژه در سطح حرفه‌ای، به مرتبه ضرورت معالجه پزشکی نمی‌رسد، اما اگر به دلیل احتمال بروز صدمات و حوادث ناشی از عملیات ورزشی، باب ورزش و مسابقات ورزشی به‌طورکلی بسته شود، افزون بر فوت مصالح و فواید فراوان ورزش، مفاسد اجتماعی گسترده‌ای نیز متوجه جامعه خواهد شد که قابل اغماض نیست.

بر این اساس، می‌توان با تنقیح مناط و الغای خصوصیات موردی در بحث ضمان پزشک، احکام آن را به حوزه ورزش و رفتار ورزشکاران تسری داد. همان‌گونه که در فقه در صورت رعایت موازین فنی، اذن معتبر بیمار و عدم تعدی یا تفریط، مسئولیت و ضمان از پزشک نفی می‌شود در عملیات ورزشی نیز چنانچه ورزشکار در چارچوب مقررات، رفتارهای متعارف و مشروع آن رشته فعالیت کند، اصل بر نفی مسئولیت و ضمان خواهد بود؛ بنابراین، اگر قول فقهیِ نافیِ ضمان پزشک در شرایط یادشده پذیرفته شود به طریق اولی باید نفی مسئولیت ورزشکاران در عملیات ورزشی متعارف نیز مورد پذیرش قرار گیرد.

افزون بر این از منظر فقهی نیز، اذن زیان‌دیده تنها جواز انجام فعل متعارف را فراهم می‌آورد و شامل اتلاف نفس یا ایراد آسیب‌های شدید و غیرقابل‌تحمل نمی‌شود. اگر اذن زیان‌دیده مشروط به‌سلامت باشد، یا اساساً اذن، ملازم با اتلاف یا نقص‌عضو نباشد، ضمان از عامل زیان رفع نخواهد شد. به‌ویژه در ورزش‌های پرخطر یا برخوردی، هرگاه ضربات وارده به حدی شدید باشد که منجر به ازکارافتادگی عضو، آسیب‌های جدی یا صدمات غیرقابل‌تحمل شود، رضایت پیشین ورزشکار نقشی در رفع مسئولیت مدنی یا کیفری نخواهد داشت؛ زیرا چنین رفتاری با قاعده فقهی «لاضرر» و اصل حرمت اضرار به نفس و غیر در تعارض است.

بر همین اساس، رضایت به شرکت در مسابقه ورزشی، به‌هیچ‌وجه به معنای رضایت به آسیب‌دیدگی شدید یا اسقاط حق دیه تفسیر نمی‌شود. اذن ورزشکار صرفاً ناظر به ورود به میدان رقابت و پذیرش حرکات و برخوردهای متعارف در چارچوب مقررات است، نه جواز ایراد صدمه. این تحلیل، مشابه مبنایی است که فقه اسلامی در باب مسئولیت پزشک ارائه می‌دهد؛ بدین معنا که اذن بیمار برای درمان، به معنای اذن برای اتلاف عضو یا ایراد خسارت نیست و پزشک در صورت ورود آسیب، ضامن خواهد بود مگر آنکه برائت معتبر اخذ کرده باشد.

در نتیجه، حتی با فرض رضایت قبلی ورزشکاران، چنانچه رفتار مرتکب خارج از مقررات رسمی آن رشته ورزشی

باشد یا با موازین شرعی مغایرت داشته باشد، مسئولیت همچنان باقی خواهد ماند. برای نمونه در رشته فوتبال، اگر بازیکنی با اعمال خشونت بیش از حد و خلاف مقررات، مرتکب خطایی شود که به آسیب شدید جسمانی منجر گردد، رضایت ضمنی سایر بازیکنان به شرکت در مسابقه، رافع مسئولیت وی نخواهد بود؛ بنابراین، اذن ورزشکار تنها در محدوده رفتارهای متعارف، مشروع و قانونمند اثرگذار است و فراتر از آن، فاقد اثر حقوقی و فقهی خواهد بود.

با این حال، از آنجایی که موازین شرعی در ماده ۱۵۸ ابهام دارند و تفسیر آن در پرونده‌های کیفری موجب ناهمگونی می‌شود؛ بنابراین، تدوین قوانین و آیین‌نامه‌های مشخص در حوزه ورزش، شامل پوشش، ایمنی و رفتار ورزشکاران ضروری است تا چارچوب شرعی و قانونی فعالیت‌ها روشن و مسئولیت‌ها معین گردد.

۴. شرط عدم ضمان (توافق پیش از مسابقه)؛ توافق طرفین بر اینکه در صورت آسیب، ضمانی وجود نخواهد داشت، به دلیل مخالفت با حکم شرعی حرمت اضرار به نفس و نیز به دلیل اسقاط ما لم یجب (ساقط کردن حق پیش از وجوب) از نظر بسیاری از فقها باطل و بی‌اثر است.

با جمع‌بندی ادله و قواعد، نظر اکثر فقها بر این است که ورزشکاری که در حین عملیات ورزشی (حتی بدون تقصیر) به حریف ضرر معتنابه وارد کند، ضامن است. قواعدی مانند: اقدام، اذن و شرط عدم ضمان، به دلیل تعارض با اصل اولیه حرمت ضرر به نفس و نیز محدودیت در شمول آنها نسبت به بدن انسان، نمی‌تواند مسئولیت را به طور کامل مرتفع کند.

از آنجا که این ضمان از جمله حق‌الناس است، راهکار اصلی پس از وقوع حادثه، عفو و گذشت ورزشکار آسیب‌دیده یا اولیای او است. این امر نه‌تنها مسئله حقوقی را حل می‌کند، بلکه با روحیه جوانمردی و اخلاق ورزشی نیز سازگار است؛ بنابراین در عین تأکید بر رعایت مقررات ایمنی، فرهنگ عفو و گذشت در میادین ورزشی باید تقویت گردد.

در تطبیق این قاعده بر ورزش‌های پرخطر، آرای فقهای معاصر را می‌توان در یک طیف دسته‌بندی کرد که نشان‌دهنده نحوه مواجهه ایشان با سه چالش «ماهیت ضرر»، «تزاحم با قاعده لاضرر» و «ملاحظات جنسیتی» است:

۱. قائلین به جواز مشروط به «غرض عقلایی» و نبود خطر جدی: این گروه (مانند: آیت‌الله خامنه‌ای، آیت‌الله اراکی و مرحوم آیت‌الله مرعشی نجفی) ورزش را به شرطی مجاز می‌دانند که اولاً: هدف عقلایی (مانند: تقویت قوای دفاعی، آمادگی جسمانی) داشته باشد و ثانیاً: خطر جانی یا ضرر قابل‌توجهی در آن وجود نداشته باشد. رضایت طرفین نیز در این دیدگاه شرط است. (زارع، ۱۳۹۳، ص۱۵۲)

۲. قائلین به جواز مشروط به «عدم ضرر بلیغ» و وجود مصلحت: این گروه (مانند: آیت‌الله سیستانی و آیت‌الله مکارم شیرازی) بر منع ضرر شدید (مثل مرگ یا نقص‌عضو) تأکید می‌کنند. آیت‌الله مکارم شیرازی به طور مشخص، جواز را به موارد ضرورت دفاعی برای فرد یا کیان مسلمین محدود کرده و بر لزوم برائت ذمه (اسقاط حق ضمان) طرفین پیش از شروع تأکید دارند. (زارع، ۱۳۹۳، ص۱۵۲)

۳. قائلین به حرمت: این گروه (مانند: آیت‌الله فاضل لنکرانی، آیت‌الله تبریزی، آیت‌الله صافی گلپایگانی و آیت‌الله بهجت) به طور کلی ورزش‌هایی که موجب جراحت، ضرب و شتم یا ایراد جنایت (هرچند با رضایت) شود را حرام و موجب ضمان (دیه) می‌دانند. (زارع، ۱۳۹۳، ص۱۵۳)

در تطبیق این مبانی بر ورزش بانوان، به دلیل تفاوت‌های زیستی و اقتضائات جنسیتی، دایره تحلیل فقهی مضیق‌تر می‌شود و ملاحظات افزوده‌ای مطرح می‌گردد. آسیبی که در برخی رشته‌های ورزشی برای مردان ممکن است غیر معتنابه تلقی شود، با توجه به ظرفیت جسمانی کمتر و آسیب‌پذیری بیشتر زنان و نیز پیامدهای احتمالی آن بر سلامت عمومی و به‌ویژه سلامت باروری، می‌تواند از منظر فقهی ضرر معتَنابه محسوب شود و در نتیجه، مشمول قاعده «لاضرر و لاضرار» قرار گیرد. از سوی دیگر، یکی از شرایط جواز تحمّل ضرر، وجود غرض عقلایی متناسب است؛ حال‌آنکه ضرورت و غرض عقلایی ورزش‌های خشن و پرخطر برای زنان – جز در موارد خاص و استثنایی همچون دفاع شخصی ضروری – به‌مراتب محدودتر از مردان است و این امر در ارزیابی مشروعیت چنین رشته‌هایی نقش اساسی ایفا می‌کند. افزون بر ملاحظات مربوط به ضرر جسمانی، حفظ کرامت زن و پرهیز از قرارگرفتن او در موقعیت‌های خشن و درگیرانه که با شأن و لطافت وجودی زن ناسازگار است – چنان‌که در روایات از زن با تعبیر «المرأة ریحانة لیست بقهرمانة» یاد شده. (صبحی صالح، بی‌تا، ص ۴۰۵) از

دیگر ملاحظات فقهی و فرهنگی به شمار می‌رود. همچنین دشواری حفظ ستر شرعی و عفاف در ورزش‌های برخوردی و پرتحرک، به‌ویژه در سطح قهرمانی و رقابت‌های رسمی، عامل مهم دیگری است که دایره جواز این قبیل رشته‌ها را برای بانوان محدود می‌سازد؛ امری که در فتاوای معاصر نیز مورد توجه قرار گرفته است.

بر این اساس، ورزش‌های پرخطر برای بانوان را می‌توان در یک دسته‌بندی سیاست‌محور گنجاند:

۱. ممنوعیت مطلق؛ شامل رشته‌هایی که ذاتاً با کرامت زن یا سلامت باروری در تضادند (مانند بوکس حرفه‌ای بدون محافظ.)

۲. جواز مشروط به اصلاح قوانین؛ شامل رشته‌هایی که با تغییر قوانین (کاهش زمان، تجهیزات ایمنی، حذف فنون خطرناک) و طراحی لباس ایمن و شرعی، با قاعده لاضرر و عفاف سازگار می‌شوند (مانند تکواندو و کاراته.)

۳. مجاز؛ شامل رشته‌هایی که خطر آن‌ها متعارف است و پوشش در آن‌ها ایمنی را مختل نمی‌کند. این دسته از ورزش‌ها، از منظر فقهی، فاقد اشکال محوری بوده و توسعه و حمایت از آن‌ها برای بانوان با موانع جدی شرعی مواجه نیست.

با عنایت به آنچه بیان شد، می‌توان گفت: چالش سلامت در ورزش بانوان نشان می‌دهد که مطلوبیت اولیه ورزش، یک حکم مطلق و بدون قید نیست. قاعده لاضرر به عنوان یک اصل حاکم، هرگونه فعالیتی را که به‌سلامت جسمی و کرامت انسانی زنان آسیب جدی وارد کند، از دایره مشروعیت خارج می‌کند. با این حال، پویایی فقه شیعه در قالب دیدگاه‌هایی که مبتنی بر «غرض عقلایی» و «مصلحت اهم» هستند، راه را برای حضور زنان در عرصه‌های ورزشی چالشی، به شرط سنجش دقیق مصالح و مفاسد و تدوین پروتکل‌های ایمنی و شرعیِ دقیق، باز می‌گذارد. این امر، لزوم همکاری نهادهای فقهی، پزشکی و ورزشی برای تعیین دقیق مرزهای مشروعیت و تضمین سلامت همه‌جانبه بانوان ورزشکار را بیش‌ازپیش نمایان می‌سازد.

۵-۵-۳- چالش حقوق خانواده: اذن شوهر و تضییع حقوق

علاوه بر چالش‌های ناظر به حوزه عمومی - همچون پوشش، تعاملات اجتماعی و سلامت جسمانی - ورزش بانوان با حوزه خصوصی خانواده و حقوق زوجین نیز تلاقی پیدا می‌کند. یکی از مهم‌ترین مسائل فقهی در این زمینه، لزوم اذن شوهر برای خروج زن از منزل است؛ مسئله‌ای که می‌تواند به‌طور مستقیم بر امکان مشارکت زنان متأهل در فعالیت‌های ورزشی، به‌ویژه در سطح حرفه‌ای و قهرمانی، تأثیرگذار باشد.

این مسئله از مباحث تثبیت‌شده در فقه امامیه است که ریشه در مفهوم «قوامیت» مرد در خانواده ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾، (نساء، ۳۴) و روایات متعدد دارد. در این خصوص، دو دیدگاه اصلی در میان فقها وجود دارد:

دیدگاه غالب و مشهور فقها از جمله صاحب جواهر آن است که خروج زن از منزل برای هر امر غیر واجبی، مطلقاً نیازمند اذن شوهر است و آن را بدون اذن و رضایت شوهر جایز نمی‌دانند و این را حقی مستقل در عرض حق استمتاع می‌شمارند. (نجفی، ۱۹۸۱، ج ۳۱، ص ۳۱۴) برخی نیز آن را امری در طول حق استمتاع می‌دانند و لزوم تحصیل رضایت زوج را مختص مواردی می‌دانند که خروج با اراده استمتاع زوج منافات دارد. (بروجردی، ۱۴۱۷ق، ص ۱۰۰)

این دیدگاه مستظهر به روایات صحیحه و معتبری است؛ از جمله روایتی معتبر از امام باقر علیه‌السلام که در آن، پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله در پاسخ به سؤال زنی درباره حقوق شوهر می‌فرمایند: «... وَ لَا تَخْرُجَ مِنْ بَيْتِهَا إِلَّا بِإِذْنِهِ وَ إِنْ خَرَجَتْ بِغَيْرِ إِذْنِهِ لَعَنَتْهَا مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ وَ مَلَائِكَةُ الْأَرْضِ...»؛ «... و از خانه‌اش جز با اجازه او خارج نشود و اگر بدون اذن او خارج شود، فرشتگان آسمان و زمین او را لعنت می‌کنند تا به خانه‌اش بازگردد.» (کلینی، ۱۴۰۷، ج ۵، ص ۵۰۷)

این لزوم اطاعت جنبه تدبیری و مصلحت‌جویانه دارد و به جهت حق سرپرستی و مدیریت مرد بر خانواده و تدبیر امور زن در راستای مصالح و اغراض زناشویی و کارکردهای مثبت آن است.

در مقابل، برخی از فقهای بزرگ معتقدند که حرمت خروج از منزل، مطلق نیست، بلکه مقید و مشروط به «تنافی با حق استمتاع شوهر» است؛ یعنی در غیر از این موارد محدودیتی وجود ندارد. بر این اساس، اگر خروج زن از منزل (مثلاً در زمانی که شوهر در خانه حضور ندارد) هیچ‌گونه تضییعی برای حقوق زناشویی مرد ایجاد نکند، نیازمند اذن خاص او

نیست. اگر چنین قیدی پذیرفته شود ثمرات فقهی به دنبال دارد از جمله اینکه اگر مرد در مسافرت باشد خروج زن نیاز به اجازه شوهر ندارد؛ (فضل‌الله، ۱۴۲۰، صص ۹۲-۹۳) لکن، اکثر فقها این قید را نپذیرفته‌اند و به دلیل وجود مصالحی چون جلب‌اعتماد بیشتر شوهر و.... در نهایت حکم به احتیاط واجب داده‌اند.

توجه به این نکته ضروری است که نباید این تصور ایجاد شود که به این دلیل که زن بدون اجازه شوهر حق خروج از منزل را ندارد، مردان می‌توانند هرگونه فشار و محدودیتی را بر زن اعمال کنند؛ این برخورد در اسلام موردقبول نبوده و با توجه به دو دیدگاه فوق، حکم فقهی ورزش بانوان متأهل بسته به نوع ورزش متفاوت خواهد بود.

ورزش همگانی (مانند رفتن به باشگاه ورزشی): این نوع فعالیت که معمولاً زمان کوتاهی را به خود اختصاص می‌دهد، مصداق بارز اختلاف دو دیدگاه فوق است. بر اساس نظر مشهور، حتی برای چنین خروج کوتاهی نیز اذن شوهر لازم است. (مگر آنکه اذن عام قبلی وجود داشته باشد) اما بر اساس نظر دوم، اگر این امر با حقوق زناشویی شوهر تعارضی نداشته باشد، نیازی به اذن ندارد.

ورزش قهرمانی و حرفه‌ای (نیازمند سفر و اردو): در این مورد، تقریباً میان فقها اتفاق‌نظر وجود دارد. از آنجا که شرکت در مسابقات، اردوهای تدارکاتی و سفرهای ورزشی مستلزم غیبت زن از منزل برای چندین روز است، این امر به طور قطعی با حق استمتاع و حضور در کنار همسر منافات دارد؛ لذا، مشارکت در این سطح از ورزش، بر اساس هر دو دیدگاه فقهی، قطعاً منوط به اذن و رضایت شوهر است. شریعت اسلامی برای حل این چالش، راه‌حل‌های مشخصی را پیش‌بینی کرده است و با اعمال قواعد ثانویه می‌توان آن را رفع نمود.

مهم‌ترین و کارآمدترین راه‌حل، «شرط ضمن عقد» است. زن می‌تواند در هنگام عقد نکاح، ادامه فعالیت‌های ورزشی خود (چه در سطح همگانی و چه قهرمانی) را به عنوان شرط مطرح کند. در صورتی که مرد این شرط را بپذیرد، شرعاً و قانوناً موظف به پایبندی به آن بوده و دیگر نمی‌تواند همسر خود را از این حق منع کند. (خمینی، ۱۳۸۰، ج ۳، ص ۳۵۶) بر این اساس زن می‌تواند بدون نیاز به اجازه مجدد شوهر در این فعالیت‌ها مشارکت کند.

همچنین شوهر می‌تواند به‌صورت یک‌باره، اذن و رضایت کلی خود را برای فعالیت‌های ورزشی معین همسرش اعلام کند تا زن برای هر بار خروج، نیازمند کسب اجازه مجدد نباشد.

افزون بر این اگر مرد بخواهد از این حق سو استفاده نماید و به‌گونه‌ای با زن برخورد نماید که موجب اضرار به وی گردد یا باعث حرج و مشقت شود با قاعده لاضرار و لا حرج می‌توان مانع او گردید.

با توجه به آنچه بیان شد، چالش حقوق خانواده نشان می‌دهد که حق زن برای ورزش در چارچوب نظام خانواده و حقوق متقابل زوجین تعریف می‌شود. در حالی که ورزش همگانی محل اختلاف‌نظر است، ورزش قهرمانی به دلیل تعارض آشکار با حقوق شوهر، نیازمند کسب اذن صریح او یا تأمین آن از طریق شرط ضمن عقد است.

۵. ارائه چارچوب تقنینی و سیاستی: نقش حکومت اسلامی در «منطقة الفراغ»

پس از تحلیل چالش‌های فقهی ورزش بانوان، روشن می‌شود که راه‌حل، نه در حذف صورت‌مسئله، (ممنوعیت ورزش) بلکه در مدیریت و بازتعریف بستر آن نهفته است. این مدیریت، وظیفه ذاتی حکومت اسلامی است که بر مبانی نظری و قواعد فقهی مشخصی استوار است. در این بخش، به تبیین این مبانی پرداخته می‌شود.

۵-۱- مبانی نظری وظیفه حاکمیت: قاعده مصلحت و نظریه «منطقة الفراغ»

در فقه سیاسی شیعه، اختیارات و وظایف حکومت اسلامی برای مواجهه با مسائل نوپدید اجتماعی در چارچوب نظریه‌هایی چون «احکام ثابت و متغیر»، «منطقة الفراغ» و «قاعده مصلحت» تعریف می‌شود. این مبانی، چارچوب نظری لازم برای قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری دولت در حوزه ورزش بانوان را فراهم می‌آورند.

الف) تفکیک احکام ثابت و متغیر:

شریعت اسلامی دارای دو دسته احکام است: احکام ثابت که شامل اصول و ارزش‌های بنیادین و غیرقابل‌تغییر دین

(مانند: وجوب حجاب، حرمت اضرار به نفس، حرمت قمار) است و احکام متغیر که مربوط به حوزه امور اجتماعی و اجرایی است و ولی‌امر مسلمین می‌تواند متناسب با شرایط زمان و مکان در مورد آن‌ها تصمیم‌گیری کند. کیفیت ساماندهی ورزش، مصداق بارز اموری است که در حوزه احکام متغیر قرار می‌گیرد؛ یعنی ضمن پایبندی کامل به اصول ثابت، روش‌ها و مقررات اجرایی آن می‌تواند توسط حکومت اسلامی تعیین شود.

ب) نظریه «منطقة الفراغ»:

این نظریه که توسط اندیشمندانی چون شهید سید محمدباقر صدر﵀ تبیین شده، بیانگر آن است که شارع مقدس در کنار احکام الزامی ثابت، یک حوزه گسترده از امور مباح (مباحات) را قرار داده که عمداً در مورد جزئیات آن حکمی الزامی صادر نکرده است. این «منطقه خالی از تشریع»، عرصه‌ای است که به حاکم اسلامی (ولی‌فقیه) واگذار شده تا آن را بر اساس نیازهای روز و مقتضیات جامعه، با قوانین و مقررات حکومتی پُر کند. ورزش و نحوه ساماندهی آن، از مصادیق روشن اموری است که در این منطقه قرار می‌گیرد. اصل ورزش مباح و راجح است، اما قوانین مربوط به تأسیس باشگاه‌ها، برگزاری مسابقات، تدوین مقررات و سیاست‌گذاری‌های کلان در این حوزه قرار داشته و تعیین تکلیف آن از وظایف حکومت است.

ج) قاعده «مصلحت» به عنوان معیار قانون‌گذاری:

قانون‌گذاری در «منطقة الفراغ» امری سلیقه‌ای نیست، بلکه تابع یک معیار بنیادین به نام «قاعده مصلحت» است. بر این اساس، حاکم اسلامی موظف است با تشخیص مصالح و مفاسد عمومی جامعه، قوانینی را وضع کند که منافع امت اسلامی را تأمین و مفاسد را از آن‌ها دفع نماید. مصلحت در اینجا معنایی جامع دارد و شامل مصالح مادی (مانند ارتقای سلامت عمومی جامعه از طریق ورزش) و مصالح معنوی (مانند: حفظ عفت عمومی، تحکیم بنیان خانواده و جلوگیری از مفاسد اخلاقی) می‌شود.

با عنایت به آنچه بیان شد و بر اساس مبانی ذکر شده، حکومت اسلامی نه‌تنها اختیار، بلکه وظیفه دارد که در حوزه ورزش بانوان به‌صورت فعال وارد شود. این دخالت، به معنای قانون‌گذاری در برابر شرع نیست، بلکه به معنای «اجرایی‌کردن اهداف شریعت» در بستر مسائل نوپدید است. دولت موظف است با پر کردن «منطقة الفراغ» از طریق وضع قوانینی مبتنی بر «مصلحت»، بستری را فراهم آورد که در آن، زنان مسلمان بتوانند ضمن برخورداری کامل از فواید ورزش، تمامی شئون و ارزش‌های اسلامی را نیز حفظ نمایند.

۲-۵- وظایف اجرایی، تقنینی و راهبری دولت

بر اساس مبانی نظری ذکر شده، نقش حکومت اسلامی در حوزه ورزش بانوان، صرفاً یک نقش سلبی (منع از محرمات) نیست، بلکه عمدتاً یک نقش ایجابی و فعال در جهت بسترسازی و مدیریت است. این وظایف را می‌توان در سه حوزه اصلی دسته‌بندی کرد:

الف) بسترسازی و تأسیس زیرساخت (نقش تأسیسی)

اولین و بنیادی‌ترین وظیفه دولت، ایجاد یک «زیست‌بوم ورزشی» امن، سالم و منطبق بر موازین شرعی است تا زنان بتوانند بدون دغدغه و تعارض، از مواهب ورزش بهره‌مند شوند. این امر مستلزم اقدامات اجرایی مشخصی در حوزه زیرساخت‌های فیزیکی، تجهیزاتی و انسانی است.

۱- ایجاد فضاهای ورزشی اختصاصی و امن:

از آنجا که انجام بسیاری از فعالیت‌های ورزشی به دلیل نوع پوشش یا حرکات در منظر نامحرم و اماکن عمومی از نظر شرعی جایز نیست، یک وظیفه متقابل بر عهده حکومت اسلامی قرار می‌گیرد. دولت موظف است با سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی، امکانات و فضاهای ورزشی کاملاً اختصاصی و محصور را برای بانوان فراهم آورد تا آنان بتوانند با آزادی کامل و پوشش مناسبِ همان ورزش، به فعالیت بپردازند. ساخت سالن‌ها، استخرها و حتی پارک‌های ویژه‌ای که از دید نامحرمان کاملاً محفوظ باشد، مصداق بارز این وظیفه است. در غیر این صورت، نهی از ورزش در فضای عمومی بدون ایجاد

جایگزین مناسب، عملاً به حذف این حق طبیعی و شرعی منجر خواهد شد.

۲- طراحی و تولید لباس ورزشی اسلامی - استاندارد:

یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های بانوان ورزشکار در میادین عمومی و بین‌المللی، تعارض میان یونیفرم‌های استاندارد جهانی و ضوابط حجاب اسلامی است. وظیفه حکومت اسلامی، حل این تعارض از طریق یک رویکرد فعال است. مسئولان ورزشی کشور موظف‌اند با همکاری طراحان و متخصصان، لباس‌هایی را طراحی و تولید کنند که هم با استانداردهای فنی آن رشته ورزشی سازگار باشد و هم موازین کامل شرعی را رعایت کند؛ یعنی علاوه بر پوشش کمی، از نظر کیفی نیز بدن‌نما و مصداق تبرّج نباشد. این اقدام، نه‌تنها «حرج» را از دوش ورزشکاران مسلمان برمی‌دارد، بلکه می‌تواند به عنوان یک الگوی موفق به سایر کشورهای اسلامی نیز معرفی شود.

۳- تربیت کادر فنی و اجرایی زن:

یک محیط ورزشی کاملاً اختصاصی، نیازمند زیرساخت انسانی متخصص و هم‌جنس است. برای پرهیز از هرگونه اختلاط و لمس حرام، ضروری است که تمام کادر فنی و اجرایی ورزش بانوان، از مربی و داور گرفته تا مدیران و کادر پزشکی، از میان زنان باشند؛ بنابراین، یکی از وظایف راهبردی دولت، سرمایه‌گذاری در آموزش و تربیت کادر متخصص زن در تمامی رشته‌های ورزشی است تا جامعه ورزش بانوان در این زمینه به خودکفایی کامل برسد و نیازی به حضور نامحرمان در هیچ یک از مراحل اجرایی و فنی نباشد.

ب) قانون‌گذاری و نظارت اجرایی (نقش تنظیمی و نظارتی)

نقش حکومت اسلامی صرفاً به ایجاد زیرساخت‌های فیزیکی محدود نمی‌شود، بلکه شامل تدوین «نرم‌افزار» حاکم بر ورزش، یعنی مجموعه قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌هایی است که چارچوب شرعی و فنی فعالیت‌های ورزشی را مشخص می‌کنند. این نقش، هم جنبه تنظیمی (وضع مقررات) و هم جنبه نظارتی (تضمین انطباق با شرع) دارد.

۱- تدوین و نظارت بر مقررات فنی برای کاهش آسیب:

یکی از وظایف بنیادین دولت، تدوین مقررات فنی دقیق برای هر رشته ورزشی از طریق فدراسیون‌های مربوطه است. هدف از این مقررات، کانالیزه‌کردن رقابت‌ها، تأمین سلامت ورزشکاران و کاهش حداکثری آسیب‌های احتمالی است. در حقیقت، آنچه یک فعالیت بدنی پربرخورد را از یک نزاع و درگیری حرام متمایز می‌کند، وجود همین قواعد و قوانین مورد توافق است؛ بنابراین، دولت موظف است بر تدوین و اجرای صحیح این مقررات نظارت کند تا ورزش در بستری ایمن و کنترل‌شده انجام شود.

۲- تضمین انطباق مقررات با موازین شرعی:

این بخش، مهم‌ترین وجه تمایز نقش حکومت اسلامی با سایر حکومت‌هاست. دولت نه‌تنها یک تنظیم‌گر فنی، بلکه پاسدار ارزش‌های اسلامی است. این وظیفه در نظام حقوقی ایران نیز بازتاب یافته است؛ به‌طوری که حوادث ناشی از عملیات ورزشی تنها در صورتی جرم محسوب نمی‌شوند که اولاً: سبب آن نقض مقررات نباشد و ثانیاً: «این مقررات با موازین شرعی مخالفت نداشته باشد.» این قید قانونی، وظیفه نظارتی حکومت را در موارد زیر مشخص می‌کند:

۱-۲- رعایت قاعده لاضرر: مقررات هیچ ورزشی نباید به‌گونه‌ای باشد که اساس آن بر ایراد «ضرر معتنابه» (آسیب جدی و قابل‌توجه) استوار باشد. ورزش‌هایی مانند مبارزات آزاد که هدف اصلی در آن‌ها ازکارانداختن حریف از طریق آسیب‌های شدید است، نمی‌توانند مشروعیت قانونی کسب کنند، زیرا مقررات آن‌ها ذاتاً با قاعده فقهی «لاضرر» و اصل حرمت اضرار به نفس و غیر در تضاد است.

۲-۲- رعایت احکام پوشش و تعاملات: مقررات مربوط به ورزش بانوان باید به‌صراحت، رعایت کامل حجاب شرعی (از نظر کمی و کیفی) و عدم اختلاط مفسده‌انگیز با نامحرمان را الزامی کند. هرگونه مقرراتی که این اصول را نادیده بگیرد، فاقد اعتبار شرعی و قانونی است.

۳-۲- عدم اشتمال بر قمار: مقررات ورزشی باید به طور قاطع هرگونه شرط‌بندی حرام و استفاده از آلات قمار را ممنوع سازد. مشروعیت شرط‌بندی صرفاً به سه مورد منصوص (اسب‌دوانی، شتردوانی و تیراندازی) محدود بوده و تسری آن به سایر

ورزش‌ها جایز نیست.

بر این اساس، با توجه به ابهامات موجود در موازین شرعی ماده ۱۵۸ و ناهمگونی تفسیر آن در پرونده‌های کیفری، ضروری است که دولت با اتخاذ رویکرد سیاستی، اقدام به تدوین لایحه‌ای برای تصویب در مجلس شورای اسلامی و هم‌زمان تهیه آیین‌نامه‌های اجرایی مشخص در حوزه ورزش بانوان نماید تا چارچوب‌های شرعی و قانونی فعالیت‌ها روشن شده و مسئولیت‌ها معین گردد.

در نتیجه، نقش تقنینی و نظارتی دولت و مجلس شورای اسلامی، نقشی دوگانه است: از یک سو با تدوین مقررات فنی، سلامت جسمی ورزشکاران را تأمین می‌کند و از سوی دیگر با تضمین انطباق این مقررات با موازین شرعی، سلامت روحی و اخلاقی جامعه را پاسداری می‌نماید.

ج- نهادسازی فقهی و راهبری فرهنگی (نقش راهبردی - ارشادی)

علاوه بر وظایف تأسیسی و تقنینی، حکومت اسلامی دارای نقشی ارشادی و فرهنگ‌ساز در حوزه ورزش بانوان است. صرف ایجاد زیرساخت و تدوین مقررات، بدون نهادینه‌سازی فرهنگ التزام به موازین شرعی، نمی‌تواند اهداف شریعت را محقق سازد.

الف- تشکیل شورای فقهی ورزش کشور:

با توجه به پیچیدگی مسائل نوپدید در حوزه ورزش حرفه‌ای، به‌ویژه ورزش‌های پرخطر، رقابت‌های مختلط و مسئولیت‌های ناشی از آسیب‌های ورزشی، تشکیل «شورای فقهی ورزش کشور» ضرورتی راهبردی است. این شورا با حضور فقها، حقوق‌دانان ورزشی، پزشکان و متخصصان تربیت‌بدنی، می‌تواند به تبیین مصادیق فقهی، ارائه استانداردهای ایمنی، تفکیک رشته‌های مجاز و غیرمجاز و پیشنهاد اصلاح مقررات بپردازد و پشتوانه فقهی مطمئنی برای سیاست‌گذاری کلان فراهم آورد.

ب- نقش نظارتی شورای نگهبان:

بر اساس اصل چهارم قانون اساسی، کلیه مقررات باید با موازین اسلامی منطبق باشد. ازاین‌رو، پیشنهاد می‌شود شورای نگهبان در فرایند تدوین آیین‌نامه‌ها، توسعه رشته‌های ورزشی و مقررات فدراسیون‌ها، نقش نظارتی مؤثرتری ایفا کند تا از بروز تعارض ساختاری میان مقررات ورزشی و احکام شرعی پیشگیری شود.

ج- آموزش و آگاهی‌بخشی مدیران ورزشی:

با توجه به نقش کلیدی مدیران در اجرا و تفسیر مقررات، برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه مدیران و مسئولان ورزشی برای آشنایی با مبانی فقهی ورزش، مسئولیت‌های شرعی و حقوقی و حدود اختیارات در «منطقة الفراغ» ضروری است.

د- انجام دیپلماسی ورزشی و فرهنگی هوشمند برای هماهنگی با نهادهای بین‌المللی و ارائه الگویی اخلاقی، توانمند و تمدنی از زن مسلمان در سطح ملی و جهانی.

ه- فرهنگ‌سازی رسانه‌ای و الگوسازی صحیح:

رسانه‌ها باید از قهرمان‌پروری صرف و نمایش محور فاصله گرفته و بر اهداف واقعی ورزش، اخلاق پهلوانی، سلامت جسم و روح و معرفی الگوی زن ورزشکار مسلمانِ متعهد، باوقار و مسئول تمرکز کنند. همچنین ترویج فرهنگ جوانمردی، گذشت و «عفو» در حوادث ورزشی، می‌تواند ورزش را از عرصه نزاع حقوقی به میدان تعالی اخلاقی بدل سازد. بر این اساس حکومت موظف است رسانه‌ها را به سمت اهداف زیر هدایت کند:

ترویج اهداف صحیح ورزش:

رسانه‌ها باید بر اهداف اصلی ورزش یعنی سلامت جسمی و روحی، نشاط و کسب فضائل اخلاقی تأکید کنند و از «قهرمان‌پروری کاذب» که صرفاً بر مبنای کسب مدال استوار است، پرهیز نمایند.

معرفی الگوی زن ورزشکار مسلمان: به‌جای تقلید از الگوهای غربی که زن را به عنوان یک «سوژه نمایشی» معرفی می‌کنند، رسانه‌ها باید الگویی از زن ورزشکار مؤمن، باوقار و موفق را به جامعه معرفی کنند؛ ورزشکاری که در عین تعالی

در رشته ورزشی خود، به ارزش‌های دینی و مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی نیز پایبند است. تمرکز باید بر «اخلاق پهلوانی»، جوانمردی، فروتنی و درستکاری ورزشکاران باشد، نه صرفاً جاذبه‌های ظاهری آنان.

ترویج فرهنگ جوانمردی:

همان‌طور که در تحلیل احکام وضعی بیان شد، اصل اولیه در فقه، ضمان‌آور بودن ایراد صدمه در حوادث ورزشی است. اگر قرار باشد محیط‌های ورزشی به عرصه دعاوی حقوقی و مطالبه دیه تبدیل شوند، روح برادری، رقابت سالم و جوانمردی از میان خواهد رفت. در اینجا، نقش فرهنگ‌سازی دولت اهمیتی دوچندان می‌یابد.

تبیین «عفو» به عنوان یک ارزش ورزشی:

حکومت و رسانه‌ها موظف‌اند فرهنگ «عفو و گذشت» را به عنوان یک فضیلت اخلاقی و جزءلاینفک روحیه پهلوانی ترویج کنند. باید به ورزشکاران آموخت که اگرچه از نظر حقوقی حق مطالبه خسارت را دارند، اما ارزش والاتر، گذشت جوانمردانه از خطاهای غیرعمدی در میدان مسابقه است.

این رویکرد فرهنگی، ورزش را از یک فعالیت صرفاً حقوقی و رقابتی، به یک عرصه تعالی اخلاقی و تمرین فضائلی چون ایثار و گذشت تبدیل می‌کند و سلامت محیط‌های ورزشی را تضمین می‌نماید.

نتیجه‌گیری

ورزش بانوان، علاوه بر تقویت سلامت جسمی و روانی، می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای جایگاه اجتماعی و تمدنی زن مسلمان داشته باشد. تحقق این هدف، با تأکید بر «الگوی سوم زن مسلمان» که مقام معظم رهبری بر آن تأکید دارند، همسو با توسعه تمدن اسلامی و الگوسازی اجتماعی است. ورزش زنان می‌تواند در دو رویکرد عمل کند:

رویکرد جامعه‌محور: تقویت نشاط عمومی، سلامت اجتماعی و مشارکت زنان در عرصه‌های فرهنگی و تمدنی.

رویکرد موفقیت‌گرا: ارتقای مهارت‌های فنی در سطوح قهرمانی و حرفه‌ای و حضور مؤثر در رقابت‌های ملی و بین‌المللی.

با این حال، ورزش بانوان با پنج چالش فقهی مهم مواجه است:

۱-خلأ استانداردسازی پوشش ورزشی؛ بسیاری از لباس‌های موجود پوشش شرعی کامل را تأمین نمی‌کنند و نیازمند طراحی لباس و تدوین تشریفات فنی - فقهی هستند.

۲- ورزش در محیط‌های عمومی؛ حضور زنان در مکان‌های عمومی و در معرض دید نامحرمان مستلزم رعایت حجاب و پرهیز از مفسده است.

۳- تعاملات جنسیتی و اختلاط با نامحرم؛ تماس بدنی و همکاری نزدیک با مردان می‌تواند حیا و ارزش‌های اخلاقی را تهدید کند؛ تدوین آیین‌نامه‌ها و بازطراحی محیط‌ها راهکار کاهش این چالش است.

۴- توسعه رشته‌های پرخطر و خطرات جسمانی؛ ورزش‌های برخوردی و پرخطر باید مطابق قاعده «لاضرر و لاضرار» مدیریت شوند تا ایمنی بانوان تضمین شود.

۵- چالش اذن شوهر و تضییع حقوق خانواده؛ برخی فعالیت‌های ورزشی بانوان ممکن است با الزامات حقوقی خانواده و محدودیت‌های ناشی از اذن همسر در تضاد باشند؛ سیاست‌گذاری هوشمند و آموزش خانواده‌ها برای حمایت از فعالیت‌های ورزشی زنان ضروری است.

برای بهره‌گیری مؤثر از ورزش بانوان به‌عنوان ابزار تمدن‌سازی و تحقق اهداف «الگوی سوم زن مسلمان»، لازم است سیاست‌گذاری کلان، تدوین تشریفات فقهی - ورزشی، طراحی لباس و محیط‌های مناسب، مدیریت ایمنی رشته‌ها و دیپلماسی بین‌المللی هوشمند انجام شود. با اتخاذ این رویکرد، ورزش بانوان می‌تواند هم مشروعیت شرعی خود را حفظ کند و هم الگویی توانمند، اخلاقی و تمدنی از زن مسلمان در سطح ملی و جهانی ارائه دهد.

منابع

قرآن کریم

ابن بابویه (شیخ صدوق)، محمد بن علی، (۱۴۱۳ ق)، من لایحضره الفقیه. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

احسائی، محمد بن علی (ابن ابی‌جمهور)، (۱۴۰۳ق)، عوالی اللّئالی العزیزیة فی الأحادیث الدینیة، تحقیق: مجتبی العراقی، قم: مطبعة سیدالشهدا علیه‌السلام.

ایازی، سید محمدعلی، (۱۳۸۰)، فقه‌پژوهی قرآن: درآمدی بر مبانی نظری آیات احکام، قم: مؤسسه بوستان کتاب.

بیهقی، احمد بن الحسین، (۱۴۱۴ق)، السنن الکبری، تحقیق: محمد عبدالقادر عطا، بیروت: دارالکتب العلمیة.

پاینده، ابوالقاسم، (۱۳۸۳)، نهج‌الفصاحه. تهران: دنیای دانش.

تبریزی، جواد، (۱۳۹۱)، صراط النجاة. قم: دار الصدیقة الشهیده علیهاالسلام.

جعفریان، رسول، (۱۳۸۰)، رسائل حجابیه. قم: دلیل ما.

جمعی از پژوهشگران، (۱۴۲۳ ق)، موسوعة الفقه الاسلامی طبق مذهب اهل‌البیت علیهم‌السلام. قم: مؤسسة دائرةالمعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل‌بیت علیهم‌السلام.

حر عاملی، محمد بن حسن، (۱۴۰۹ ق)، وسائل‌الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه. قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.

حسینی سیستانی، سید علی، (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، استفتائات. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله سیستانی، https://www.sistani.org/persian/qa/01085

حلی، جعفر بن حسن، (محقق حلی)، (۱۴۰۸ ق). شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام. قم: اسماعیلیان.

حلی، حسن بن یوسف، (علامه حلی)، (۱۴۱۴ ق)، تذکرة الفقهاء. قم: مؤسسه آل‌البیت (ع).

خامنه‌ای، سید علی، (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، استفتائات. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، http://farsi.khamenei.ir/treatise-content?id=4438299

خامنه‌ای، سید علی، (۲۰۱۸/۱۱/۰۹)، استفتائات. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=33330

خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۷۵)، دیدار با مسئولان سازمان تربیت‌بدنی.

خامنه‌ای، سید علی، (۱۳۹۱)، پیام به کنگره «هفت هزار زن شهید کشور».

خمینی، سید روح‌الله، (۱۴۲۲ ق)، تحریرالوسیله. قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه‌الله‌علیه.

خوانساری، سید احمد، (۱۳۸۹ ق)، جامع المدارک فی شرح المختصر النافع. تهران: مکتبة الصدوق.

رازی، محمد بن یعقوب، (کلینی)، (۱۳۶۵)، الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیة.

روحانی، سید محمدصادق، (۲۰۱۸/۰۲/۲۴)، استفتائات. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله روحانی.

ریاحی، محمداسماعیل؛ لطفی خاچکی، طاهره، (تابستان ۱۳۹۵)، «تحلیل اجتماعی عوامل مؤثر بر میزان مواجهه زنان و دختران با مزاحمت خیابانی؛ مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه مازندران». فصلنامه پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، دوره ۱۳، شماره ۲.

زارع، مهدی، (۱۳۹۳)، بررسی فقهی ورزش بانوان، قم: حوزه علمیه قم.

سبحانی، جعفر، (۱۴۳۱ق)، استفتائات، قم: مؤسسه امام صادق علیه‌السلام.

سیفی، علی‌اکبر، (۱۳۸۶)، دلیل تحریرالوسیله (ولایة الفقیه)، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه‌الله‌علیه.

شهید اول، محمد بن مکی عاملی، (۱۳۷۷)، ذکری الشیعه فی احکام الشریعه، قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.

صبحی صالح، (بی‌تا)، نهج‌البلاغه، تحقیق صبحی صالح، قم: مؤسسة دار الهجرة.

صدر، سید محمدباقر، (۱۴۱۷ ق)، اقتصادنا. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.

طباطبایی یزدی، سید محمدکاظم، (۱۴۱۹)، العروة الوثقی فیما تعم به البلوی (المحشی)، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

طباطبایی یزدی، سید محمدکاظم، (۱۴۱۹ ق)، العروة الوثقی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
طبیبیان، سید حمید طبیبیان، (۱۳۷۸)، فرهنگ فرزان فارسی – عربی، تهران: فاروس.
طوسی، محمد بن حسن، (۱۴۰۷ ق)، تهذیب الاحکام. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
عاملی، زین‌الدین بن علی (شهید ثانی)، (۱۴۱۰ ق)، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة. قم: انتشارات داوری.
قرائتی، محسن، (۱۳۸۵)، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۴ ق)، بحارالانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار. بیروت: مؤسسة الوفاء.
محمدی ری‌شهری، محمد، (۱۴۱۶ ق)، میزان الحکمة، قم: دارالحدیث.
مطهری، مرتضی، (۱۳۸۵)، نظام حقوق زن در اسلام، تهران: صدرا.
معلوف، لویس، (بی تا)، المنجد، تهران: اسماعیلیان.
مکارم شیرازی، ناصر، (۱۴۲۵ ق)، تفسیر نمونه، قم: دارالکتب الاسلامیه
موسوی خمینی، روح‌الله، (۱۳۸۱)، توضیح‌المسائل (امام و مراجع). قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم: دفتر انتشارات اسلامی.
موسوی خمینی، روح‌الله، (۱۳۹۲)، استفتائات، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه‌الله‌علیه.
نجفی، محمدحسن، (بی‌تا)، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
نوری طبرسی، حسین، (۱۴۰۸ ق)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. بیروت: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.
وزارت ورزش و جوانان، (۱۴۰۴)، سند آمایش سرزمینی ورزش کشور.

References

The Holy Qurʾān.

A Group of Researchers. (2002–2003). Mawsūʿat al-fiqh al-islāmī ṭibqan li-madhhab Ahl al-Bayt (ʿalayhim al-salām). Qom: Muʾassasat Dāʾirat al-Maʿārif Fiqh Islāmī bar Madhhab Ahl al-Bayt. (in Arabic)

Aḥsāʾī, Muḥammad ibn ʿAlī (Ibn Abī Jumhūr). (1982–1983). ʿAwālī al-laʾālī al-ʿazīziyyah fī al-aḥādīth al-dīniyyah. Edited by Mojtabā al-ʿIrāqī. Qom: Maṭbaʿat Sayyid al-Shuhadāʾ. (in Arabic)

ʿĀmilī, Zayn al-Dīn ibn ʿAlī (Shahīd al-Thānī). (1990–1991). Al-Rawḍah al-bahiyyah fī sharḥ al-Lumʿah al-Dimashqiyyah. Qom: Dāvarī Publications. (in Arabic)

Bayhaqī, Aḥmad ibn al-Ḥusayn. (1993–1994). Al-Sunan al-kubrā. Edited by Muḥammad ʿAbd al-Qādir ʿAṭā. Beirut: Dār al-Kutub al-ʿIlmiyyah. (in Arabic)

Ebn Bābūyeh (Shaykh Ṣadūq), Muḥammad ibn ʿAlī. (1992–1993). Man lā yaḥḍuruhu al-faqīh. Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Islāmī. (in Arabic)

Ḥillī, Ḥasan ibn Yūsuf (ʿAllāmah al-Ḥillī). (1993–1994). Tadhkirat al-fuqahāʾ. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt. (in Arabic)

Ḥillī, Jaʿfar ibn Ḥasan (al-Muḥaqqiq al-Ḥillī). (1987–1988). Sharāʾiʿ al-Islām fī masāʾil al-ḥalāl wa-l-ḥarām. Qom: Ismāʿīliyān. (in Arabic)

Hosseini Sistani, Sayyid ʿAlī. (2018, February 24). Istiftāʾāt. Information Office of Ayatollah al-Sistani. https://www.sistani.org/persian/qa/01085 (in Persian)

Ḥurr al-ʿĀmilī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1988–1989). Wasāʾil al-Shīʿah ilā taḥṣīl masāʾil al-sharīʿah. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt. (in Arabic)

Iyazi, Seyyed Mohammad-Ali. (2001). Qurʾanic Fiqh Studies: An Introduction to the Theoretical Foundations of the Verses of Legal Rulings. Qom: Būstān-e Ketāb Institute. (in Persian)

Jaʿfariyan, Rasūl. (2001). Rasāʾil-i Ḥijābiyyah. Qom: Dalīl Mā. (in Persian)

Khāmeneʾī, Sayyid ʿAlī. (1996). Meeting with Officials of the Physical Education Organization. (in Persian)

Khāmeneʾī, Sayyid ʿAlī. (2012). Message to the Congress of the Seven Thousand Martyr Women of the Country. (in Persian)

Khāmeneʾī, Sayyid ʿAlī. (2018, February 24). Istiftāʾāt. Information Office of the Supreme Leader. http://farsi.khamenei.ir/treatise-content?id=4438299 (in Persian)

Khāmeneʾī, Sayyid ʿAlī. (2018, November 9). Istiftāʾāt. Information Office of the Supreme Leader. http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=33330 (in Persian)

Khomeini, Rūḥ Allāh. (2002). Tawḍīḥ al-masāʾil (Imam and Marājiʿ). Qom: Society of Qom Seminary Scholars, Islamic Publications Office. (in Persian)

Khomeini, Rūḥ Allāh. (2013). Istiftāʾāt. Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. (in Persian)

Khomeini, Sayyid Rūḥ Allāh. (1982–1983). Taḥrīr al-wasīlah. Qom: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. (in Arabic)

Khwānsārī, Sayyid Aḥmad. (1969–1970). Jāmiʿ al-madārik fī sharḥ al-mukhtaṣar al-nāfiʿ. Tehran: Maktabat al-Ṣadūq. (in Arabic)

Majlisī, Muḥammad Bāqir. (1983–1984). Biḥār al-anwār al-jāmiʿah li-durar akhbār al-aʾimmah al-aṭhār. Beirut: Muʾassasat al-Wafāʾ. (in Arabic)

Makarim Shirazi, Nasir. (2004–2005). Tafsīr Nemūneh. Qom: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. (in Persian)

Maʿlūf, Louis. (n.d.). Al-Munjid. Tehran: Ismāʿīliyān. (in Arabic)

Ministry of Sport and Youth. (2025). National Spatial Planning Document for Sport in the Country. (in Persian)

Muḥammadī Rayshahrī, Muḥammad. (1995–1996). Mīzān al-ḥikmah. Qom: Dār al-Ḥadīth. (in Arabic)

Mutahhari, Murtaza. (2006). The Legal System of Women in Islam. Tehran: Ṣadrā. (in Persian)

Najafī, Muḥammad Ḥasan. (n.d.). Jawāhir al-kalām fī sharḥ Sharāʾiʿ al-Islām. Beirut: Dār Iḥyāʾ al-Turāth al-ʿArabī. (in Arabic)

Nūrī Ṭabarsī, Ḥusayn. (1987–1988). Mustadrak al-wasāʾil wa-mustanbaṭ al-masāʾil. Beirut: Muʾassasat Āl al-Bayt. (in Arabic)

Payandeh, Abū al-Qasim. (2004). Nahj al-Faṣāḥah. Tehran: Donyā-ye Dānesh. (in Persian)

Qaraʾati, Muhsen. (2006). Tafsīr Nūr. Tehran: Markaz-e Farhangī-ye Dars-hā-ye Qurʾān. (in Persian)

Rāzī, Muḥammad ibn Yaʿqūb (al-Kulaynī). (1986). Al-Kāfī. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. (in Arabic)

Riyaḥi, Muhammad Ismaʿil, & Luṭfī Khachki, Ṭahirah. (2016). A social analysis of factors affecting the extent to which women and girls experience street harassment: A case study of female students at the University of Mazandaran. Pajūheshhā-ye Rāhburdī-ye Amniyyat va Naẓm-e Ejtemāʿī, 13(2). (in Persian)

Rohani, Sayyid Muḥammad Ṣadeq. (2018, February 24). Istiftāʾāt. Information Office of Ayatollah Rūḥānī. (in Persian)

Ṣadr, Sayyid Muḥammad Bāqir. (1996–1997). Iqtiṣādunā. Qom: Islamic Propagation Office. (in Arabic)

Sayfī, ʿAli Akbar. (2007). Dalīl Taḥrīr al-wasīlah (Wilāyat al-faqīh). Qom: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. (in Persian)

Shahīd al-Awwal, Muḥammad ibn Makkī al-ʿĀmilī. (1998). Dhikrā al-Shīʿah fī aḥkām al-sharīʿah. Qom: Muʾassasat Āl al-Bayt. (in Arabic)

Subḥānī, Jaʿfar. (2010–2011). Istiftāʾāt. Qom: Muʾassasat Imam Ṣādiq. (in Arabic)

Ṣubḥī Ṣāliḥ. (n.d.). Nahj al-balāghah. Edited by Ṣubḥī Ṣāliḥ. Qom: Muʾassasat Dār al-Hijrah. (in Arabic)

Ṭabāṭabāʾī Yazdī, Sayyid Muḥammad Kāẓim. (1999–2000). Al-ʿUrwah al-wuthqā fīmā taʿummu bihi al-balwā (al-muḥashshā). Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Islāmī, affiliated with the Society of Qom Seminary Scholars. (in Arabic)

Ṭabāṭabāʾī Yazdī, Sayyid Muḥammad Kāẓim. (1999–2000). Al-ʿUrwah al-wuthqā. Qom: Daftar-e Enteshārāt-e Islāmī. (in Arabic)

Ṭabibiyan, Sayyid Ḥamid. (1999). Farhang-e Farzān-e Fārsī–ʿArabī. Tehran: Fārūs. (in Persian)

Tabrīzī, Jawād. (2012). Ṣirāṭ al-najāt. Qom: Dār al-Ṣiddīqah al-Shahīdah. (in Arabic)

Ṭūsī, Muḥammad ibn Ḥasan. (1986–1987). Tahdhīb al-aḥkām. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. (in Arabic)

Zareʿ, Mahdī. (2014). A Jurisprudential Study of Women's Sports. Qom: Qom Seminary. (in Persian)